

TARTALOM

4 | A TÓRÁTÓL A KONDITEREMIG
Muszklizsidóság

5 | KVÁZIZSIDÓ
A budapesti zsidó sport-
egyesületek születése

10 | KEMÉNYMAG
„Természetes nyitás
a zsidóság felé”

13 | SPORTSZERŰTLEN ÁLLAM
Az MTK és az állam-
biztonság
„Zsidók” és „zsidózók”
a Kádár-korszakban

15 | MACCABI/VAC
„A sikeres élsportoló
a legjobb reklám”
Interjú Jusztin Ádámmal

17 | ERŐSZAK
Pénz, elszántság
– és hallókészülék
Magyar foci és biztonság

19 | ÖNVÉDELEM
Közelharc

20 | MOZGÁSTERÁPIA
Hol készül
a muszklizsidóság?

22 | KERTÉSZKÉPZŐ
Volt egyszer egy kibuc Budapesten
– avagy a MIKÉFE

25 | SZÍNÉSZINTERJÚK
A vizsgálat a holokauszt-
emléknapon
– Alföldi Róbert,
Csákányi Eszter, Mácsai Pál,
Máté Gábor

27 | SZÍNHÁZ – FESZTIVÁL
Színről színre
Gólem Fesztivál,

31 | ROMKOC SMA
„Zsidónak lenni szexi”

33 | VERSESKÖTETEK
Gondolat és kép
Turi Tímea: *Jönnek
az összes férfiak,*
Uri Asaf: *A jeruzsálemi erdő*

5–19. MUSZKLIZSIDÓSÁG

2013. május
5773 szivánA Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer**Szerkesztőbizottság:**Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár Jáoz-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás**Szerkesztőség:**Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János
Deák Andrea szerkesztőségi titkár
Magó Katinka (pénzügyek)**Állandó külső munkatársak:**Uri Asaf, Csáki Márton,
Németh Ványi Klári, Panyi Szabolcs,
Pályi Márk, Seres Attila,
Vári György, Várnai Pál**A megjelenést támogatja:**Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2013. április 17-én**Szerkesztőség és kiadóhivatal:**Bálint Zsidó Közösségi Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,

illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Mackensen Kft.

MUSZKLIZSIDÓSÁG

A zsidó önkép kezdeti forrásánál, a Tórában sokféle embertípussal találkozunk. Így például az erőfölénnyel szemben általában ravaszúságra kényszerülő vándorral (Ábrahám és Jákob), aki cselekkel és praktikákkal tudja kivédeni az ókori kelet fegyveres erőszaktól sem visszariadó hatalmasságait, vagy például Simon és Lévi alakjában a robosztus harcossal, akiktől a bosszú és az erőszak sem idegen.

Sámson legendás ereje évezredes vigasztalóként szolgált az alávetett zsidóság számára – még ha ma akad is olyan olvasója a Bírak könyvének, aki öngyilkos merénylőként gondol rá.

Az állammá szerveződött zsidóság, a királyok kora a hadsereget alkotó harcosoké, míg a későbbi babilóniai száműzetés, majd a hellenizmus és a római uralom alatti zsidóság sokféle típusát jeleníti meg az irodalomtörténet. A csendes többség mellett az elgörögösödő, fitymájukat a tornacsarnokokban mézítelenül végzett testgyakorlatok miatt fájdalmas műtéttel visszavarrató asszimiláns zsidóké éppúgy ismeretes Alexandriában, mint a római elnyomás idején a kollaboránssal szemben radikálisan fellépő, harcos zelótáké.

Az államát veszített zsidóságról, száműzetése során kialakult sztereotíp kép sommásan az irni-olvasni tudó, csavaros gondolkodású, ám fizikailag alulképzett galutzsidóé, aki a túlerővel szemben önvédelemre képtelenül csak az érvek, a hit és az ima erejében bíz. A diaszpóra közel kétezer évének sommás zsidóképe nem az erővel és a bátorsággal asszociálható, hanem a görög testkultusszal szemben egykor kialakult jellegzetes zsidó szellemiség hagyományát viszi tovább. Mintha kényszerű alávetett helyzetét fordítaná az erőszakmentesség kitartó kisebbségi politikájává és sokszor a mártírium ideológiájává. A görög a természetkultusznak hódol: a sokféle szenvedélynek, a hódító erőnek. A zsidó, egy természetfeletti, tisztán szellemi Isten képét tételezve, eltávolodik a természettől, sőt szembefordul vele. Az ösztönökkel és a szenvedéllyel szemben a szabad akaratot

hangsúlyozza, az erő helyett az igazságosságot, a hódítással szemben az önfenntartás és mások léte fenntartásának jelentőségét.* A pogány természetkultusz elutasítása s egyben az ember saját, természeti lényének korában tartása képezi az abszolút erkölcsöt valló zsidó monoteizmus lényegét.

A száműzetés, a középkori gettó- és a kelet-európai steti-lét – s a „hitetlenség” megvető keresztény álláspontja – gyakran negatív zsidó testképet mutat a döntően nem zsidók általi vizuális ábrázolásokban, ám a zsidók saját magukról alkotott képe sem kínál feltétlenül előnyösebb imázst. A jiddis írók, vagy a más nyelveken alkotó modern zsidó alkotók műveiben feltűnő zsidó alakok közt is hangsúlyos a rossz kosztos élő, mindig fázó, sovány, gyertyafénynél talmud fölé hajló, ezért rossz szemű, sorsától megtört, kaftános alak, miközben egy-egy erőteljes, férfiúi vonzerővel megáldott, határozott figurát is ismerhetünk.

A zsidó férfiasságra és a zsidó női bájra egyébként kevés a panasz. Az e téren is megjelenő sztereotípiák a zsidó fogalmát – talán a keresztény aszkézis szemszögéből – inkább a keleties érzékiséghez, mint az aszexualitáshoz társítják. A valóság, persze, mindig árnyaltabb, mint az előítéletek. A zsidók fizikai önképéről a talmudi kor után és a modernitás előtt viszonylag kevés a forrás: a test mint olyan, vallási tabuk övezte terület. Az ember saját teste sem nézegetésre való bálványimádás tilalmának és a szemérem elvárásának folyamánaképpen. Egy anekdota úgy tartja, hogy az 1860-as évek elején, az ortodox-neológ viták idején egy rabbinikus delegáció Bécsben járt Ferenc Józsefnél, hogy tiltakozzon a pesti Rabbiképző felállításának terve ellen, s amikor Rabbi Juda Aszód, „akit szép termetű embernek mondtak”, a császári palota tükrös előcsarnokában, életében először megpillantotta magát, kiszakadt belőle: „biztosan sikerrel járunk, ha egy ilyen angyal-forma személy szegődött hozzánk”.**

A 19. század végének és a 20. század elejének időszaka az önmancipációé. A zsidó kilép a gettóból, s amikor a többségi társada-

lomban oldódnak a testet övező tabuk, a zsidó teste is előtűnik a kaftán mögül. Egyenrangú polgárrá akar válni a társadalomban, majd a cionizmus révén egyenrangú néppé a többivel, s erre törekszik a sportban is. Max Nordau beszélt 1898-ban, a második cionista kongresszuson Baselben „izomzsidóság”-ról mint egyfajta nemzeti célképről. Voltak cionista sportklubok is, ám a sport az asszimiláció egyik lehetséges útját is jelentette. A zsidók mindenesetre, mint minden egyenlőségelvű kezdeményezésből, a modern sportmórgalmakból is lelkesen kivették a részüket. Érdekes megemlíteni, hogy Franz Kafka, a lelkes amatőr tornász és strandbarát, berlini tartózkodása idején – minthogy fontosnak tartotta – átirányította az általa előfizetett *Selbstwehr* (Önvédelem) című prágai cionista lapot, mely többek között a testépítésről, az új zsidó ideálról is előszeretettel cikkezett. Mi több, Kafka ebben a lapban közölte *A törvény előtt* című paraboláját.

A polgárosodás, a művelődés magával hozza az egészséges életmód és a testedzés igényét, nem szólva arról, hogy a sport valóban komoly önemancipációs terep. A pályán, akár a modern polgári társadalomban, a szabad verseny érvényesül, s – ha nem csal a bíró – azonos szabályok, egyenlő feltételek közepe, kizárólag a teljesítmény számít. Egészen addig, míg a sportszerűtlen irigység és gyűlölet ki nem taszítja a klubokból és a társadalomból a zsidót, nem kényszeríti gettókba és lágerekbe, ahol erővel veszik el tőle, amit a modernitásban megszerzett: a szabadságot, az egyenlőséget, a méltóságot, s végül az életet.

Az önemancipáció azonban megtörtént és visszavonhatatlan. A zsidó képe és önképe a 20. század múltán, a diaszpórában sem olyan, mint volt. Akkor sem, ha a zsidót törékenynek, neurotikusnak ábrázoló önirónikus regények, filmek, és a zsidó társadalmi tudatba is beágyazódott sztereotípiák a kisebbségi

lét mentális hagyományából építkeznek. Nemzetközi sportsikerek, izraeli hadászati teljesítmények, kemény politikusok, vonzó katonalányok, amerikai zsidó médiasztárok, fitnessguruk, zsidó rendezvények biztonságára vigyázó önkéntesek szerte a világban, a zsidók sokaságának tudatosabb életmódja, és a vállaltan zsidó identitású sportklubok gondoskodnak az új imázs elterjedéséről.

A zsidó szép. A zsidó erős. A zsidó sportol. A diaszpórában is. Kérem, ismételjék el néhányszor, ha nem hinnék.

S ha ez sem elég, olvassák el összeállításunkat.

Szántó T. Gábor

* Yaacov Shavit: *Athens in Jerusalem. Classical Antiquity and Hellenism in the Making of the Modern Secular Jew*, Littman Library of Jewish Civilization, 1997.

* Turán Tamás: *Képfogyatkozás*, Akadémiai Kiadó, 2004.

Szegedi Péter

A BUDAPESTI ZSIDÓ SPORT- EGYESÜLETEK SZÜLETÉSE

A magyar sport, s főként a labdarúgást ismerők körében alighanem konszenzus uralkodik abban, hogy Magyarországon az MTK szorosan kötődik a budapesti zsidósághoz. Az antiszemita ezt magától értetődőnek tekintik, aminek a lelátókon évtizedek óta hangot is adnak: már az 1910-es évek elejéről vannak olyan forrásaink, melyek említést tesznek az MTK mérkőzésein felhangzó antiszemita rigmusokról. De úgy gondolom, mások, viszonyuljanak akár semlegesén, akár szimpátiával a klub felé, hasonlóan vélekednek az egyesületről, egy olyan klubként tekintenek az MTK-ra, melynek van, vagy legalábbis egykor volt valamilyen nehezen körvona-

lazható kapcsolata a zsidósággal. Ez a vélekedés nem alaptalan, ám az MTK és a fővárosi zsidóság kapcsolata jóval bonyolultabb, hiszen a klub sosem hangoztatta zsidó kötődését. Annak érdekében, hogy ezt a kapcsolatot bemutathassuk, először meg kell határoznunk, mit jelent(het) a sokféle jelentéssel bíró „zsidó klub” kifejezés.

A sportegyesületeket zsidósághoz való kapcsolatuk – társadalmi beágyazottság, deklarált háttér, jelentéstartalom – szerint három csoportba sorolhatjuk. Az első esetben egy klubnak sok zsidó tagja (vezetője, sportolója, stb.) van, de sem a klubhoz tartozók, sem a szélesebb közvélemény nem tekint „zsidóként” az egyesületre. A második

esetben a klub önmaga deklarálja zsidó voltát, míg a harmadikban a szimpatizánsok és akár a sporttársadalom tekintélyes hányada is *kvázi* zsidóként kezeli a sportegyesületet, függetlenül mind a vezetőség/tagság szándékától, mind a klub zsidósághoz fűződő tényleges kapcsolatától.

Szakmaspecifikus és kerületi egyesületek

Önmagában az a tény, hogy egy sportklubnak sok zsidó vezetője, sportolója, szimpatizánsa, vagyis társadalmi beágyazottsága szerint zsidó kötődése volt, még nem jelentette azt, hogy „zsidó klub”-nak tekintsek. Magyarországon a sport propagálói, terjesztői, művelői, a 19. század utolsó harmadától a nagyvárosi (kis)polgárok és az ipari, főként nagyipari munkások voltak, az első csoportban eleve magas volt a zsidók aránya. Így nem csoda, hogy bizonyos szakmaspecifikus sportegyesületek, mint az Ékszerész, vagy az ország minden nagyobb városában működő kereskedő klubok társadalmi bázisát nagyrészt zsidó polgárok adták. Ugyanez elmondható sok szociáldemokrata kötődésű munkás egyesületről, így a legismertebbről, a Munkás Testező Egyesületről is.

A szakmai háttér mellett sokszor a lokális háttér is valósággal determinálta egyes klubok társadalmi beágyazottságát. Természetes, hogy a Terézvárosi TC-nek vagy az Erzsébetvárosi SC-nek sok vezetője és sportolója volt zsidó származású, ettől még nem tekinthetők „zsidó egyesület”-nek. Még annak ellenére sem, hogy épp ez a két egyesület látványosan kötődött a zsidósághoz. Az 1902-ben Fővárosi TC-ként alakult TTC-nek elnöke volt Vázsonyi Vilmos, majd Vázsonyi János, a választmányi névsorban pedig feltűnt a cionista mozgalom egyik fontos szereplője, Dömény Lajos. Ráadásul az ő személye köti össze a TTC-t és az ESC-t, az általa alapított cionista VAC ifjúsági klubja, a „kis-VAC” 1922-ben fuzionált a Remény SC-vel, az új klub 1923-ban vette fel az Erzsébetvárosi SC nevet.

Ugyan e klubok nem definiálták önmagukat zsidó egyesületként, s többnyire a „sportközvélemény” sem tette ezt, bizonyos politikai helyzetekben mégis volt példa arra, hogy a közvélemény, legalábbis annak egy

része, kvázi zsidóként azonosítsa ezeket az egyesületeket. A húszas évek elejének antiszemita sajtója – s kétségtelen, hogy a szurkolók egy csoportja is – „zsidó egyesületként” tekintett e klubokra, hiszen a futballpályákon zajló szimbolikus küzdelmek tétjeit – politikai megfontolásból – zsidó-keresztény, sőt, zsidó-magyar szembenállásként értelmezték. Ráadásul extrém helyzetekben, például a harmincas-negyvenes évek fordulóján, a sportegyesületek árszállítása idején a szélsőjobboldali sajtó olyan klubokat is pel-

jét hirdető Max Nordau úgy vélte, hogy a zsidók az elnyomás, a gettóba zártság miatt gyengék, félszegek, amin a sport segítségével lehet változtatni. Az 1914 előtt – főként Közép-Európában – alapított közel száz cionista sportklub tagjai általában kék-fehér, Dávid-csillagos mezt viseltek, egyesületüknek legtöbbször a zsidó múltat idéző (Makkabi, Hasmonea, Bar Kochba), vagy büszkeséget, bátorságot sugárzó (Hakoah, Hagibor), héber nevet adtak. A ritka kivételekhez tartozott a budapesti cionista sport-

MTK-pálya, 30-as évek

lengérré állított, melyeket korábban nem, vagy nagyon kevesen kapcsoltak volna a zsidósághoz (például Kispest, III. ker. TVE, Újpest). Ez viszont még nem jelenti azt, hogy e klubokhoz kötődő sportemberek, vagy akár a sporttársadalom nagyobb része zsidóként tekintett volna ezekre az egyesületekre.

Sportolók Dávid-csillagos mezben

Néhány sportegyesület azonban egyértelműen deklarálta zsidósághoz való viszonyát. A századfordulón a cionista mozgalom égisze alatt a Muskel-Judentum eszmé-

klub, az 1906-ban alapított Vivó és Atlétikai Club (VAC).

A századfordulón a magyarországi cionistáknak nem volt könnyű dolguk, hiszen egy olyan, az asszimiláció iránt mélyen elkötelezett közegben igyekeztek híveket toborozni, amely sokszor ellenségesen viszonyult a mozgalomhoz. 1903-ban, ilyen körülmények között alapították meg egyetemisták a Makkabea diákegyesületet, melyhez hamarosan csatlakozott Dömény Lajos joghallgató is. A VAC atyja vállaltan zsidó, sőt zsidó nevű sportegyesületet alapítani a Makkabea keretein belül. A Zsidó Torna Club alapszabályát a hatóság nem fogadta el, hiszen a név felekezeti jellegre utalt (1914-ben

VAC – futballklub

Brüll Alfréd

ugyanazért nem vette fel a labdarúgó szövetség a Ceire Cion egyesületben alakult pozsonyi Makkabit, ugyanakkor az sem véletlen, hogy keresztény sportklubok sem születtek a századfordulón). Az alapítók ezért arra törekedtek, hogy semleges név mellett megóvják a klub zsidó jellegét. Így választották a VAC-ot, mivel „a kezdőbetűk, ügyes összetétel mellett mogendovidot adnak”.

A klub tehát egy olyan eszme propagálására született, amelyet a zsidó társada-

lom többsége elutasított, s ez alapjaiban határozta meg támogatottságukat. Nem meglepő így az sem, hogy a VAC és a hitközség viszonya állandóan feszült volt, még akkor is, amikor a klub kvázi hitközségi irányítás alá került. Szemléletes példa erre, amikor 1921-ben a klub és a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, Székely Ferenc megjegyezte: „A VAC-nak célja a zsidó tömegsport és zsidó önérték felemelése, és a VAC életébe semmi más célt bevinni nem lehet. (...) A tagok nagy része, sőt alapító része a zsidóság egy oly pártjához tartozik, amely az ő álláspontjától messze távol áll”.

A VAC aranykora, mint a legtöbb cionista klubé, a húszas évek első felére tehető, legalábbis ami a leginkább reflektorfénybe kerülő sportágat, a labdarúgást illeti. Ugyan nagy tömegek nem látogatták a többnyire a Lóversenytéren megrendezésre kerülő mérkőzéseit, de néhány évig így is stabil tagjai voltak az élvonalnak. Nem értek el olyan sikereket, mint a nemzetközi hírnevet szerzett Makkabi Brno, vagy az első osztrák profi bajnokságot megnyerő Hakoah Wien, de több sportágban is számottevő eredményeket tudtak felmutatni. Legismertebb sportolói a más klubszínekben olimpia bajnokságot nyert Keleti Ágnes és Kabos Endre voltak, de több vízi- és kézilabdázója, tornásza és asztaliteniszezője is a sportág magyar, sőt nemzetközi élvonalába tartozott.

Zsidó MTK?

A VAC-nak jelentős tagsága volt, az 1934-es budapesti egyesületi statisztika kétezret meghaladó létszámot regisztrált, szemben például az MTK ezerfős tagságával. Joggal vetődhet fel a kérdés ezek után: miért nem a VAC lett „a” zsidó sportegyesület? Ez részben annak köszönhető, hogy a századfordulótól a magyar sportéletet a labdarúgás dominálta, egy olyan sportegyesülettel nehezen tudtak szélesebb társadalmi csoportok azonosulni, amelynek nem volt tartós sikereket elérő labdarúgó-szakosztálya. Másrészt a magyar, a pesti zsidóság pedig különösen, a Kiegyezés után az asszimiláció útját választotta, többségük számára a VAC által képviselt, már-már harcias zsidó mentalitás, nem beszélve a Dávid-csillag demonstratív viseléséről, valamiféle értelmetlen, sőt örült hóbortnak tűnhetett, amivel képtelen volt azonosulni. Harmadrészt pedig, a fővárosi zsidók sport iránt fogékony része már korábban választott magának klubot.

A modern magyar sportélet az 1860-as években született, az első egyesületek a bemutatókra koncentrálnak, a preferált, így a sportág elterjesztésében úttörő szerepet játszó Nemzeti Torna Egylet (NTE) is. A más sportágaktól elzárkózó NTE mellett 1875-ben alapították meg a versenyzésre összpontosító angol atlétika művelésére a Magyar Atlétikai Clubot (MAC), amely azonban „társadalmilag” zárt volt: az ötven éves fennállására kiadott könyv szerzője is elismeri, hogy a MAC-ba kizárólag érettségizett keresztények léphettek be. Néhány éven belül a MAC működése formálissá vált, az új sportágak iránt érdeklődő NTE-tornászok pedig sportolási lehetőség nélkül maradtak. Először a birkózók váltak ki, 1885-ben megalapították a BTC-t, pár évvel később egy másik csoport atletizálni szeretett volna, ezért versenyt rendeztek, melyet az NTE nevében hirdettek meg. A szervezőt a klub kizárással fenyegette meg, erre válaszul 1888. november 9-én tíz sportember megalapította a Magyar Testgyakorlók Körét, az MTK-t.

Év végéig még 21-en csatlakoztak az MTK-hoz, a névsort ismerjük – s bár ezt egyértelműen alátámasztó forrásaink

Szigetmonostor, 1930. augusztus 20., VAC turistaszakosztály

nincsenek – a tagok zöme nagy valószínűséggel zsidó származású lehetett (első elnököknek azonban egy ismert, de keresztény sportembert, a MAC-ban korábban fontos tisztségeket betöltő Vermes Lajost választották meg). Az alapvetően polgári jellegű klub nem is hangsúlyozta, hogy felekezeti elkötelezett lenne, céljuk az atlétika megújítása, más sportágak felkarolása, a demokratikus, osztálykorlátoktól mentes, nyitott működés volt.

Az MTK-nak azonban konkrét, definiálható társadalmi bázisa nem volt, vélhetően a futball megjelenésével vált olyan társadalmi jelentéstartalmak hordozójává, melyek a pesti zsidósághoz kapcsolódtak. A futballpályákon megjelenő társadalmi háttérű rivalizálás, a szimbolikus küzdelmekként értelmezett mérkőzések, a labdarúgást mintegy kiemelte a sportszférából azáltal, hogy különféle, sokszor egymással rivalizáló társadalmi csoportoknak teremtett azonosulási lehetőséget. Ráadásul, miután Brüll Alfrédet 1905-ben elnökké választották, a futballcsapat egyre jobb eredményeket ért el, s a tizes évektől a ma-

gyar bajnokság rendre két klub között dőlt el. A lelátókon évről-évre látványosan növekvő számban megjelenő nézők között így némileg leegyszerűsítve az lett a kérdés, hogy az MTK vagy az FTC sikeréért szorit-e egy drukker. Úgy vélem, az MTK ekkor vált kvázi „zsidó klubká”, nem véletlen, hogy a Tribün 1912-ben már így összegezte a két nagy klub versengését: „Másutt is versengenek az egyesületek egymással, de ez a versengés csak a sportra vonatkozik, nálunk személyre megy és társadalmi úton is megnyilvánul. Ennek élénk illusztrációja az a harc, mely az MTK és az FTC között folyik lángoló gyűlölséggel. A felek csak vallási alapon küzdenek egymással és a lelkekbe igyekeznek goalokat rúgni.”

A tabu

Az MTK-t túlnyomórészt zsidók alapították, a századfordulótól egy ismert zsidó nagykereskedő volt az elnökük, s már a nevük is lehetőséget teremtett az önmagát magyar zsidónak vallók körében, hogy

azonosuljanak a klubbal (a tágabb környezet pedig kvázi zsidóként azonosítsa az egyesületet). A nem városrészeire utaló, ráadásul az asszimilálódott zsidóság számára kiválóan csengő Magyar jelző tökéletesen alkalmas volt erre. S ugyan a Magyar az alapításkor még nem is kelthetett feltűnést (hiszen ez szerepel a MAC nevében is, az „anyaegyesület”, az NTE nevében pedig a Nemzeti), viszont a 19. század végén, amikor a német torna és az angol atlétika hívei domináltak a sportéletben, és sorra alakultak a *torna egyletek*, majd *atlétikai klubok*, példa nélküli volt, hogy egy klub olyan magyaros csengésű nevet válasszon, mint a Testgyakorlók és a Köre. Ezek után nem is csoda, hogy amikor 1926-ban bevezették a profi bajnokságot, az MTK hivatásos labdarúgó szakosztálya a Hungária nevet vette fel.

Ám – miközben az antiszemita sajtóban rendszeresen sértő és lekicsinylő módon írtak a klub zsidó voltáról – az MTK vezetői sosem hangsúlyozták, hogy bármilyen kapcsolatuk lenne a fővárosi zsidósággal. A korabeli forrásokban alig van erre utalás, a ritka kivételek közé tartozik, amikor az első világháború alatt a futballklubok is súlyos harcokat vívtak a zöld asztal mellett (még arra is volt példa, hogy az FTC és az MTK kölcsönösen kizárta egymást a bajnokságból), egy klubvacsorán Brüll elnök *rituális vérvádnak* nevezte a klub ellen felhozott vádakát. Arról sincsenek forrásaink, hogy szurkolóik akár csak egy-egy bekiabálással a klub kvázi zsidó háttérére utaltak volna, sőt: 1921-ben a Magyarság arról számolt be, hogy egy MTK-VAC találkozáson a vendégdrukkerek közül felhangzó Előre Izrael! biztatásra az MTK-szektor válasza Rajta magyarok! volt (a történet az antiszemita lap elfogultsága miatt megkérdőjelezhető hitelességű, de mindenképpen jelzésértékű.) A klub nyíltan vállalt és hirdett filozófiája a nyitottságot és modernitás képviselője volt, az 1913-ban megjelent, első MTK-történeti könyv szavaival: „működése szakadatlan láncolata az újért való harcnak, a sport terepére tágitásának”. De, nem csupán a sporttal kapcsolatban találkozunk ilyen törekvésekkel, a modernitás pártolásaként értel-

mezzetű, hogy 1912-ben az MTK jótékonyági mérkőzést rendezett a Budapesten tartott nemzetközi feminista kongresszus javára.

Az öndefiníció kérdése azonban sokszor megoldhatatlannak tűnő nehézségeket is okozott. 1940-41-ben az egyesületet ellehetetlenítették, feloszlatták, az 1948-ban kiadott jubileumi kötetnek valamiképp tehát meg kellett volna magyarázni a klub és a zsidóság sajátos kapcsolatát. Nem tette, ehelyett egy alternatív valóságot hozott létre. A zsidó szót látványosan kerülték a kötet szerzői, az MTK feloszlását a klub baloldali-munkásmozgalmi gyökereivel magyarázták (melynek élén egy „nagyfókés” állt – tehetnénk hozzá): „A német imperializmus szolgálja s belpolitikai életben is

diktatúrát teremtettek, s a diktatórikus elveket következetesen megvalósították a sportban is. Ez az irányzat természetesen elsősorban a leginkább baloldali Hungáriát támadtak egyre erősödő terrorjával”.

A zsidó háttérre utaló jelentéstartalmak később egészen bizarr formában öltöttek testet. A sport szocialista átalakításakor az egyesületeket bázisszervekhez (minisztériumok, szakszervezetekhez, gyárhoz, stb.) irányították, az MTK először a textilipari szakszervezethez, majd az Államvédelmi Hatósághoz tartozott. Elgondolkodtató, vajon a futballpublikum milyen társadalmi bázist vélt a textilipar és az ÁVH mögött... Később ezek a sajátos jelzések is eltűntek, a nyolcvanas évekre jóformán egyedül

abban különbözött az MTK a többi csapattól, hogy hazai mérkőzéseit másoktól eltérően nem szombaton, hanem rendre vasárnap játszotta.

Szembeötlő, hogy a klub részéről a rendszerváltás óta lényegesen több olyan utalással találkozunk, amely egyértelműen jelzi az MTK viszonyát a zsidó közösséghez. Olyan esetre például 1990 előtt sosem volt példa, ami néhány éve előfordult, hogy az MTK jom kipurra hivatkozva kérje egy mérkőzése elhalasztását. Úgy vélem, noha az MTK sosem volt deklaráltan zsidó klub, sportolói, szurkolói összetételét is heterogenitás jellemezte, azonban zsidósághoz fűződő kapcsolata sokáig egyfajta tabu volt, egyúttal lenyomata az asszimiláció sajátosságainak.

„A VAC fellépésével megszűnt az az anomália, hogy valamely sportegyletet tagjai miatt zsidónak mondjanak leki-csinylésből vagy gúnyból, mert íme előállt a Vívó és Atlétikai Club és azt mondta, vállalom a zsidó nevet, sőt nemcsak vállalom, hanem tágult tüdővel kiáltom oda a magyar társadalomnak: aki zsidó erőt és zsidó csapatot akar látni, idenézzen reánk, akik semmiből, csupán a szívből és egy szimbólumból valódi erőforrást teremtettünk”

Beregi Benjámint, a Magyarországi Cionista Szervezet elnöke, a VAC alapító tagja a klub 1920-as közgyűlésén

„Zsidó-keresztény ütközet zajlik le az MTK-MAC mérkőzésen, pláne ha az egy kupadöntő. Az emberek jogcímeiket keresnek az érzelmeik akadálytalan kitombolására, holott titkosan nyilvánvaló, hogy két ellentétes világnézet hadakszik a sportban ilyenkor.”

Nemzeti Sport, 1912. október 6.

„Amikor Max Nordau, a híres író kiadta két évtized előtt a jelszót, hogy »izomzsidóság« (Muskel-Judentum) nevelésére van szükség, megindult a zsidó sportegyesületek szervezésére irányuló munka. [...] az egész középkoron át a zsidóságot

erőszakkal elkülönítették a társadalomból [...] aminek következménye ezután a zsidók testi fejletlensége, az elnyomottság érzetéből eredő bizonyos félszegség és félénkség lett.”

Richtmann Mózes: Izomzsidóság és izmos zsidóság
(*Sport és Társadalom*, 1922. szeptember 8.)

„A szemekből ki lehetett olvasni az érdektelen futballrajongót, a karvalyorrú MTK-fanatikus és a jó magyarosképű »franzstättler«-t.”

Magyarság, 1923. október 2.,
beszámoló az MTK-FTC-mérkőzésről

„A szüntelenül nyüzsgő-zajongó tízezernyi sokaságban pedig soha nem szűnő világnézeti harcot provokált az a tömeg, amely minden alkalommal a vallásban, gondolkodásban és faji hovatarozandóságában neki idegent látja az ellenfélben, ezúttal a Ferencváros zöld-fehér inges fiaiban. [...] A tribünön a kereszténység vívta örökös harcát a zsidósággal, a magyarság a cionizmussal, amely minden ravaszkodása ellenére is ki-kimutatja olyankor igazi ábrázatát.”

Magyarság, 1922. november 14.,
beszámoló az MTK-FTC-mérkőzésről

Helyesbítés

Áprilisi számunkban interjút közöltünk Spiró Györggyel. Egy félreértés következtében a vele készült interjú megjelent szövegét kéziratban nem láthatta, tehát nem is pontosíthatta.

„TERMÉSZETES NYITÁS A ZSIDÓSÁG FELE”

Az MTK és a zsidóság viszonyával kapcsolatban szembetűnő, hogy az egyesület ugyanúgy nem nézett szembe a saját történelmével, mint az egész ország.

A zsidóság, mint egy vörös fonál húzódik keresztül a klub történetén, mégis csak most, 120 évvel az alapítása után indul el egyfajta közeledés a klub gyökerei felé. Ez figyelhető meg a Baráti Körnél, az MTK Családnál és a szurkolói focicsapatnál is.

Az egyetlen civil kezdeményezés, amely nem ebbe az irányba megy, az MTK ultrái, a kemény mag, amely 2003 óta

Blue Brothers

néven ismert. Ennek oka a generációs szakadék is lehet, legalábbis fiatal, csoporton kívüli, MTK-szurkoló informátorom szerint:

– A huszonéves szurkolók körében a zsidóság és az MTK összekapcsolása nem központi téma. Az idősebbeknél ez egy öndefiníciós kérdés, a fiataloknál ez nincs igazán így. Aki zsidó, az sem azért jár ki meccsre, hogy zsidónak érezze magát. Vallásról, politikáról mindenki azt gondol, amit akar. Az MTK mindig is nyitott volt, vegyes volt: ha csak az alapításra gondolunk, akkor sem volt tisztán zsidó klub, hiszen ott is jelen volt a Szekrényessy-család – ezt a heterogenitását az MTK az évtizedek során megtartotta.

– Ápol a Brothers valamelyik szurkolótáborral barátságot?

– Nem, az MTK egyértelműen a leggyűlöltebb magyar klub. Úgy tudni, egyének között van jó kapcsolat, de csoportszinten nincs.

– Azt akarod mondani, hogy egy másik tábornak kellemetlenséget jelent az MTK-val jóban lenni?

– Igen, noha sok helyen korrekt, semleges viszony van: nincs arról szó, hogy alapból minden tábor ellenséges lenne. Szerintem nagyon sok helyen nem. Az a ritkább. Beszólások, zrikák vannak, konkrét gyűlölet feltűnően kevés. Főleg a sztereotípiákhoz és a médiában elhangzottakhoz képest. Amikor én vidéken járok, egyre inkább átveszi a zsidózás helyét az, hogy mi va-

gyunk a mocskos pestiek. Már csak a nagy rangadókon vannak igazán nagy feszültségek.

– Ki hogyan lett MTK szurkoló közületek?

– Jókora sarkitással: nem minden MTK-s zsidó, de minden zsidó MTK-s.* Sokan így kerültek oda. Aztán voltak gyerekek, akik a közelben laktak, evidens volt, hogy a Hungária körútra jártak ki. Aztán, ha valaki a kilencvenes években volt kis srác, és elkezdett érdeklődni a foci iránt, akkor természetes volt, hogy az Illés-féle csapatot csak imádni lehetett. És ez igaz az egész nyolcvanas években született nemzedékre. Azért a csapatért tényleg fanatikusán lehetett rajongani. Visszaemlékezve a saját gimnazista éveimre: amikor az ember a lázadó korszakát éli, harcban áll mindennel és mindenkivel és nagyon tud utálni mindent, ami divatos, akkor tökéletesebb klub nincsen számára, mint amit mindenki utál, viszont mindig nyer.

A Brothers szerint gyengült az antiszemitizmus a magyar pályákon. Érdekes módon ugyanezt támasztotta alá a másik három civil kezdeményezés vezetőjének véleménye is.

Gedeon, a kabalaliba

Gyengült az anti-szemitizmus a magyar pályákon.

Akcióban a Blue Brothers

A több mint három évtizedes múltra visszatekintő

Baráti Kör

elnöke, Stern Péter szerint sok helyen kedvesen fogadják az MTK-t. Szerinte eddig pozitív a reakció arra is, hogy az MTK most jobban felvállalja a múltját, kötődéseit.

– Mennyire azonosul a Baráti Kör a zsidósággal?

– Vannak árnyalatok, a Baráti Körön belül is. Butaság lenne tagadni, vagy nem egyértelműen vállalni, hogy ez egy zsidó gyökerű csapat. Itt rengeteg zsidó szurkoló van, ezért a kérdés itt kiemelt figyelmet kap. Ugyanakkor azt gondolom, hogy az MTK mindig is befogadó, toleráns klub volt, tehát Isten őrizze, hogy mi a felvállalt zsidóságnak okán legyünk kirekesztöek. Ez abszurd is lenne. De azt gondolom, az MTK egyre jobban vállalja ezt a kötődését. A kabalaliba, Gedeon bevezetése is hatalmas lépés volt ebbe az irányba. Nagy vita előzte meg, de ez volt a szurkolóink akarata. Átléptük a saját árnyékunkat, nagyon egyértelműen felvállaltunk valamit. Ráadásul Gedeonnak minden oldalról pozitív a fogadtatása.

– Nyitott-e a Baráti Kör a zsidó szervezetek felé?

– Természetesen, folyamatosan kapcsolatban vagyunk zsidó szervezetekkel, iskolákkal, intézményekkel. Nyilvánvaló, hogy a szurkolói aktivitás keretében kiemelten célozzuk meg ezeket az intézményeket. Kereszük őket és igyekszünk őket kicsábítani a Hungária körútra.

– Az MTK szurkolótábora tehát elindult a Tottenham és az Ajax útján, teljes mellszélességgel kiállva a gyökerei mellett?

– Igen. Nincs más út, és ezt mostanra sokan megértették. Az MTK-nak szurkolókra van szüksége, és arra, hogy végre ne lehajtott fejjel járjunk meccsre. Amit mindenki tud, azt pont mi ne merjük kimondani? Miért ne mondánánk ki? De ez nem cionista vonalat jelent, hanem egy befogadó toleráns közeget. Ki kell nyilvánítanunk, hogy kik vagyunk, nem szabad magunknak hazudnunk.

*

Van bizonyos párhuzam az MTK és a szurkolói csapat története között: utóbbi is viszonylag homogén zsidó közegből indult, amit aztán felváltott egy igen heterogén háttérű társaság. Hiszen a csapat kezdetben zsidó iskolák növendékeiből verbuválódott, vagy olyan fiatalokból, akik büszkén vállalták a zsidó származásukat. Ezt erősíti meg Földvári Dániel csapatvezető is:

– Igen, bár akkor sem ennek alapján állítottuk össze a csapatot. Az MTK lényege a befogadás, a nyitottság, nem volt ez másképp a szurkolói csapatnál sem. Az évek folyamán számtalan olyan srác csapódott hozzánk, aki egyrészt nem zsidó, másrészt nem is olyan vérmes MTK-drukker, inkább csak vidékiként kijárt a meccsre vagy egy családi barát révén került hozzánk. De amikor szóba került, hogy felvesszük a Maccabi nevet, ami nem a széles körben elfogadott MTK márkánév, ezek a srácok, akiknek nem családi evidencia, hogy csatlakoznak a zsidósághoz, azonnal igent mondtak. Aki pedig a Maccabiban futballozik nem zsidóként, azelőtt le a kalappal.

– Milyen volt NB1-es labdarúgók játszanak az MTK Maccabiban?

– Korábban játszott Handel Gyuri, a harminc felettiek számára igazi MTK-s ikon, játszik velünk a mai na-

Az MTK-nak szurkolókra van szüksége.

Brothers
a kupadöntőn

pig Cservenkai Donát és Komódi Laci. Ennek a korosztálynak ők hatalmas nevek, nagyon büszkék vagyunk arra, hogy most már nem csak csapattársainknak, hanem barátainknak is nevezhetjük őket. És hogy ilyen jó kollektívát alkotunk.

– **Hogy fogadnak az ellenfelek titeket?**

– Egy-két esettől eltekintve nagyon pozitívak a tapasztalataim. Volt egy-két csapat, ahol egyszerűbb fiatalemberek futballoztak, ott csapott át kicsit zsidóságra a dolog. Lejátszottunk kétszáz találkozót és mindössze 3-4 alkalommal fordult elő, hogy rossz élményeink voltak. Majdnem mindenhol futballcsapatként fogadnak minket.

Így történhetett meg, hogy a 2005 őszen, a BLSZ utolsó osztályában, első hivatalos meccsén 16-0-ás vereséget szenvedő csapat ma már két osztállyal feljebb játszik.

– A zsidóság még mindig tabutéma a hivatalos MTK-ban – mondja a legújabb civil MTK-s szervezet, az

MTK, szurkolói
csapat

MTK Család Hagyományörző Egyesület

vezetőségének tagja, Bodrogi Tamás:

– Nincs feldolgozva az MTK múltja – és itt nem a történelmi feldolgozásra gondolok. A II. világháborúban eltűnt játékosok és szurkolók, a valaha volt legsikeresebb klubelnök, Brüll Alfréd mártírhalála, mind-mind a múlt ködében vesztek. Másrészt van bennünk egy kisebbségi érzés: mi van például az 1916-os bajnoksággal, amit elvettek tőlünk? Miért hallgatunk a minket ért sérelmekről? A klubon belül sincs feldolgozva semmi, hivatalosan senki sem kíván nekünk boldog hanukát, az 'aki kritizál, az nem létezik' szemlélet uralkodik. Ha szóba állnak velünk az utóbbi időben, annak is inkább anyagi okai vannak. Mégsem lehet azt mondani, hogy ide a pénz és kuss. El kell ismerni, hogy amióta az MTK Család megvan, nagy sikereket nem tudtunk elérni. Sem a nézőszám növelésében, sem az anyagi helyzet javításában. Amiben javulást tudtunk felmutatni, az az MTK szellemiségének feltámasztása. Van hírlevelünk, weboldalunk, facebook oldalunk, melyeket szép számmal látogatnak, és próbáljuk ápolni a kapcsolatot a régi MTK-sokkal. Ők pontosan tudják, hogy valamikor az MTK valóban egy család volt, hogy be lehetett menni a Szántó Béla utcai (vagy korábban a Bajza utcai) MTK-klubba, ahol ott szórakozott együtt a teljes gárda, kézilabdástól vízilabdásig, jégkorongozótól atlétáig. Most egy területileg teljesen szétdarabolt klubot próbálunk összekovácsolni. Támogatjuk a szakosztályokat, mert ami most az MTK-nál megy, az egy katasztrófa (lásd kakakenu, vívás). A célunk az, hogy anyagilag is segítsük az MTK-t. Vannak olyan terveink, amelyek hosszútávon jelentős összegeket fialhatnak.

Bodrogi Tamást nem lepi meg az ellenfél táborából gyakran hallható zsidóság. Szerinte a többség ott sem antiszemita, a zsidó csak olyan szitokszó nekik, mint a hülye. Az viszont megrázza és nem érti, hogy már az MTK táboron belül is vannak szélsőjobboldaliak. Amikor arról kérdeztem, hogy a vallásos zsidó körökben mekkora az MTK támogatottsága, meglepő számokat mond:

– Még mindig jelentős. Olyan kétharmados többség lehet a felnőttek körében, de ők is, és a fiatalok is kevés hajlandóságot mutatnak a meccslátogatásra. A klasszikus ortodoxokat nem érdekli a sport, de azok, akik neológokból lettek ortodoxok, pozitívabban állnak a sporthoz és az MTK-hoz is. Egy-két rabbi is megfordul MTK meccseken.

M. Dénes Tamás

* Bizalmas információink szerint vannak Vasas drukkerek, sőt más csapatoknak szurkolók is. *A szerk.*

Takács Tibor

AZ MTK ÉS AZ ÁLLAMBIZTONSÁG

„Zsidók” és „zsidózók” a Kádár-korszakban

Az MTK-t is megfigyelték? Természetesen, mondhatnánk. A sportegyesületek alapvetően három okból érdemelték ki a Kádár-kori állambiztonság figyelmét: a mérkőzéseken hétről-hétre megjelent tömeg viselkedése; a törvényeket és a „szocialista erkölcsöt” sértő cselekedetek (bundázások, a hivatalosan amatőr csapatok által a játékosok és edzők szerződtetéséért fizetett összegek, a sportemberhez méltatlannak tekintett magatartás stb.); és a sportolók, edzők és vezetők gyakori nyugati útjai, amelyek lehetőséget teremtettek a csempészetre, a kint maradásra, és a kinti magyar emigrációval, az ellenséges propagandával vagy egyszerűen a nyugati életformával való kapcsolatra. Az MTK esetében mindez kiegészült egy speciális okkal, azzal, hogy az állambiztonság a közvélekedéshez hasonlóan az MTK-t zsidó klubnak tartotta, és mint ilyet a „cionisták” gyűjtőhelyeként azonosította – cionistának tekintve minden, a hivatalosan engedélyezettől eltérő zsidó megnyilvánulást, különösen az Izrael iránti rokonszenv kifejezésre juttatását.

A fentiek különösen 1967 után tették szükségessé az egyesület szemmel tartását. Az állambiztonság 1970 januárjában azzal bizta meg a másfél évvel korábban beszerzett „Szilasi” fedőnevű ügynökét, hogy szerezzen állást a klubnál, és figyelje meg „az MTK clubba bejáró cionista csoportot”. A „csoport” valójában egy kártyázó társaság volt, amelynek egyik tagja, Vadas Árpád az állambiztonság nyilvántartásában szerepelt, mert környezetében „ellenséges cionista kijelentéseket” tett, a Szovjetuniót becsmérelte, és ezért 1971-ben figyelmeztetésben részesítették. Vélhetően ennek köszönhető, hogy amikor „Szilasi” megfigyelte, Vadas már visszahúzódott, ritkán járt a klubházba, a kártyázók a korábbi évektől eltérően nem politizáltak, nem tettek ellenséges kijelentéseket. Vadas Árpád mindössze egyetlen esetben, 1975 januárjában ragadtatta el magát, és beszélt az izraeli politikáról (véleménye szerint, ha 1945-ben minden zsidó kiment volna Magyarországról, akkor most nem lehetne izraeli-arab kérdésről beszélni) és a holokausztról (megjegyezte, hogy

ha a zsidók nemcsak a gettóban, hanem a politikai életben is érvényesülhettek volna, akkor Erdély még ma is magyar terület lenne). [ÁBTL M-38664.]

A nyolcvanas években hasonló okok miatt Horváth Sándor kisiparos személye keltette fel az állambiztonság érdeklődését. Horváth az 1980-as évek elején kapcsolódott be az MTK-VM Baráti Körének a munkájába, amelynek 1987-ben, Braun Sándor lemondását követően a megbízott vezetője lett. Hálózati jelentések szerint egyre nyíltabban bírálta a kormány intézkedéseit, és dicsőítette

„Vasárnap, november 4-én [...] sikerült összeismerkednem a Vár-galeri tagjaival. [...] Természetesen valamennyien a Ferencváros mérkőzéseire járnak ki. [...] A mérkőzéseken általában az S szektor felett vannak, és a jégen is számolnunk kell jelenlétükkel. A közelgő MTK-mérkőzéssel kapcsolatban kijelentették, vagy a pályán verjük meg a bibárokat, vagy mi verjük meg egymárnak itt a fejét.”

[ÁBTL M-34523/3. 158. „Bakos” jelentése, 1962. november 13.]

a nyugati, mindenekelőtt az izraeli modellt. Horváth állítólag egy „nyugati típusú kártya- és szórakozó klubot” kialakítását is tervezte az egyesület székházában. [ÁBTL NOIJ BRFK-99/1987 és 136/1987.] Horváth Sándort előzetes ellenőrzés alá vonták, és dossziét is nyitottak a személyére, ez azonban nem maradt fenn.

Az a tény, hogy az MTK együtteséhez a „zsidó csapat” konnotációi tapadtak, más formában is lehetőséget teremtett a rendszerellenes érzelmek kifejezésére. Visszaemlékezések szerint az 1967-es hatnapos háború után Fradi-szurkolók demonstratív módon ünnepelték az MTK-t (és rajta keresztül Izraelt), hogy kifejezzék örömlüket a szovjet tömb támogatását élvező arab országok veresége miatt. (Hadas Miklós–Karády Viktor: *Futball és társadalmi identitás. Replika*, 17–18. [1995.] 107–108.)

Az MTK „zsidósága” mindazonáltal az esetek többségében *antiszemita megnyilvánulások* céltablájává tette a klubot. Minden ellenkező állítással szemben a dokumentumok azt mutatják, hogy a sportpályákon felhangzó zsidózás nagyon is felkeltette a hatalom figyelmét, és kiváltotta a rendőrség fellépését. Nem lehet véletlen, hogy az MTK-val kapcsolatos állambiztonsági iratok többsége a labdarúgó csapatot ért antiszemita támadások révén keletkezett. A dokumentumok legtöbbje a Ferencváros szurkolóinak antiszemita megnyilvánulásairól számol be. Ez magyarázható a két klub viszonyát jellemző hagyományos szembenállással, de azzal is, hogy a leginkább rendszerellenesnek tekintett FTC-ről különösen sok titkosrendőrségi jelentés keletkezett.

Az állambiztonsági iratok alapján úgy tűnik, leginkább a Kádár-korszak első szakaszát és a nyolcvanas éveket jellemezték az antiszemita megnyilvánulások. Az 1959. december 6-i FTC–MTK mérkőzés után kb. 300–400

edző is csak akkor ment ki az öltözőből, amikor már elkezdődött a meccs. A találkozó alatt az MTK-szurkolók „meg nem engedhető módon szidták az FTC-játékosokat”, amire a fradisták zsidózással válaszoltak. A meccs után több ferencvárosi játékos és vezető is szidta az MTK-t: „Basszátok meg a biboldó anyákat”, biboldók”, „met-szett töküek” stb., „mit akarunk mi, amikor ők vannak hatalmon”. [ÁBTL M-31606. 562–564.]

Az MTK-val kapcsolatos antiszemita indulatok a nyolcvanas években törtek ismét felszínre. Néhány ferencvárosi szurkoló a két csapat 1983. novemberi mérkőzése előtt azt tervezte, hogy az egyik italboltban találkoznak, és megbeszélik, milyen irredenta és zsidóellenes rigmusokat kiabálnak majd a meccsen. Az állambiztonság ezért nagy erővel készült az eseményre. [ÁBTL M-42072. 6–7.] 1987 tavaszán és őszén is eltávolították a nézőtérről az antiszemita jelszavakat (pl. „Mocskos zsidók”) kiabáló ferencvárosi szurkolókat. [ÁBTL NOJ BRFK-37/1987 és 201/1987.]

Mint azt a fent említett 1968-as mérkőzésről szóló jelentéshez fűzött értékelés, vagy a magyar labdarúgás „operatív helyzetét” értékelő 1969-es belügyi jelentés mutatja, természetesen nemcsak a Fradi-szurkolók részéről érték inzultusok az MTK-t. És még csak nem is a foci pályákon. 1967-ben a Nemzeti Sportuszodában egy, a kék-fehérekkel való közös edzéssel egyet nem értő vizilabda-edző kelt ki magából, hogy zsidókkal nem hajlandó egy fedél alatt lenni. Viselkedése a jelentések szerint még saját játékosai körében is nagy felháborodást váltott ki. [ÁBTL O-19460/1. 174–180., 183–186.] Azt is meg kell jegyezni, hogy ritkán ugyan, de nemcsak az MTK-t érték antiszemita inzultusok a lelátókon. Egy 1963-as jégkorongmérkőzésen a fradista szurkolók a Vörös Meteor [ÁBTL O-19460/1. 249.], egy 1970-es jégkorong-derbin pedig az újpesti nézők éppenséggel az FTC egyik játékosát [ÁBTL M-34523/5. 94.] „találták meg” vélt vagy valós zsidó származása miatt.

Kőbányai János úgy látta, hogy „ebben az azonosságokat nem kedvelő történelmi korszakban”, ti. a Rákosi-és a Kádár-rendszerben a zsidósággal való azonosulás szinte kizárólag az MTK-nak való szurkolásban testesülhetett meg, bármennyire is „szegényes, s többszörösen át-tételes egy ilyen gazdag történelmi és kulturájú azonosság megélése épp egy futballklubon keresztül”. Ám „a hasonlóan nagy múltú, megnyilvánulási formákban gazdag antiszemitizmus” is ugyanúgy, csak a kék-fehérekkel kapcsolatban élhette ki hajlamait. [MTK. *Múlt és Jövő*, 2011/1. 1.] A zsidó identitás kifejezése és a zsidóellenes hajlamok kiélése egyaránt kiváltotta a diktatúra politikai rendőrségének a figyelmét. Az MTK-val kapcsolatos állambiztonsági aktivitás is mutatja a rendszer zsidósághoz való hozzáállásának a kettősségét: egyrészt – a zsinagógák falain kívül – nem engedett teret a zsidó azonosság kifejezésének, másrészt fellépett a nyílt antiszemita megnyilvánulásokkal szemben is.

„Az MTK labdarúgó csapatával kapcsolatosan antiszemita megnyilatkozások egyre gyakrabban és egyre nagyobb méreteket öltenek. Kezdődött Győrben, folytatódott Pécsen majd Szegeden, f. hó 4-én pedig az MTK sporttelepén. Az ilyen megnyilatkozásokra indító ok nem lehet a mérkőzést megelőző körülmény.”

[ÁBTL M-31606. 564. Értékelés „Kőműves” 1968. augusztus 6-i jelentéséhez.]

fradista verődött össze az öltözők kijáratánál, akik „erős antiszemita kijelentésekkel fűszerezve” szidalmazták a hazai sportvezetést. Az állambiztonság náci megnyilvánulásként interpretálta a történeteket, amelyet „az FTC drukertáborában meghúzódo huligán fasiszta elemek” szervezték meg. [ÁBTL M-34523. 322.] Az 1960. szeptember 18-ai FTC–MTK találkozón ismét antiszemita rigmusok hangzottak fel, a mérkőzés után a Thököly úton vonuló (az állambiztonság értelmezésében szervezeten tüntető) ferencvárosi drukkerok többek között olyan jelszavakat skandáltak, mint „Ferencváros–Izrael 4–1”. [ÁBTL M-34523/1.] Bár a ferencvárosi szurkolók részéről később is elhangzottak az MTK „zsidóságára” utaló szidalmazások („libások”, „görbeorrúak”), hevesebb dühkitörésre csak a két csapat 1968. augusztus 4-i találkozója került sor. Az FTC kérte, hogy a mérkőzést egy nappal korábban rendezzék meg (7-én ugyanis nemzetközi kupa-meccsük volt), amibe az MTK bele is egyezett, ám a rangadóra mégis az eredeti időpontban került sor. Ráadásul az FTC által előre lefoglalt szálláson helyezkedett el az MTK is (bár tudták, hogy a Fradi ott lesz), így – elkerülendő, hogy egy helyen készüljön a két csapat – a ferencvárosiaknak új szállás után kellett nézniük. Mindez rossz hangulatot teremtett a játékosok körében, de Lakat Károly

„A SIKERES ÉLSPORTOLÓ A LEGJOBB REKLÁM”

Jusztin Ádám, a Maccabi elnöke. Tanulmányai után (és közben) profi kosárlabda-játékos – játszott a BP Honvéd, a MAFC, a Kaposvár, a Szolnok kosárlabda csapataiban, valamint Izraelben a Maccabi Haifa csapatában. Több százszoros NBI-es játékos. Sportolói pályafutása után az ékszer és gyémánt üzletágban dolgozott, jelenleg marketingigazgató más területen. 4 gyermek édesapja, számos zsidó szervezet tagja.

– Egyik nincs a másik nélkül. Például a Maccabi Európa vagy Világ játékokon (Maccabiah) részt venni nagyon költséges, ugyanakkor rendkívüli élmény és hatalmas motivációt is jelent a résztvevőknek. Nagyon fontos, sőt, lényegesebb szempont lenne, hogy a hazai zsidó sport minél szélesebb bázisra támaszkodjon, már csak az utánpótlás biztosítása miatt is.

– Hányan sportolnak a klubban, és hogyan kerülnek a klubhoz?

– Nagyjából kétszázra tehető az állandó sportoló létszámunk, ezek között vannak gyerekek, felnőttek és idősök is. Korábban inkább felnőttekre koncentráltunk, pár éve kezdtünk el tudatosan gyerekekkel is foglalkozni. Főként zsidó intézményekkel vettük fel a kapcsolatot. A gyerekek esetében egyszerűbb a helyzet, hiszen eleve van zsidó háttérük. A Maccabi-VAC tagjaiként külsőségekben és ideológiájában is kötődünk a cionizmushoz és Izraelhez, épp úgy, ahogy elődeink. Ennek talán leglátványosabb jele, hogy Dávid-csillagos mezben versenyzünk.

– Minden klubtag zsidó, vagy vannak más szempontok is? Például valaki közeli edzéslehetőséget keres...

– Bárki tagja lehet a klubnak, aki elfogadja ideológiánkat és ezeket a szempontokat. A teljes létszám 10-15 százaléka nincs közvetlen kapcsolatban a zsidó közösséggel. A többiek a legkülönbözőbb csoportokból kerülnek ki, vannak vallásos zsidók, itt élő izraeliek, vegyes családból származók, vagy olyanok, akiknek házastársa zsidó. Ha viszont részt veszünk valamilyen nemzetközi rendezvényen, a Maccabi Világszövetség szabályait kell követnünk. Így például a Maccabi Világjátékokon zsidó sportolók részvételét várják el a szervezők. Ha nem zsidó sportoló szeretne indulni, akkor azt a szövetségtől kell kérvenyezni, ezt azonban nagyon alapos indoklás hiányában el szokták utasítani.

– A Maccabi VAC-ban kizárólag amatőrök sportolnak?

– A klub elsősorban szabadidősporttal foglalkozik, de vannak kiemelkedő, profi sportolóink is. Ők azonban más

– Az 1906-ban alapított VAC a rendszerváltás idején Maccabi VAC néven alakult újjá.

– 1989-ben alakultunk újjá Maccabi Vívó és Atlétikai Club néven. A VAC-ot hoztuk a múltból, a Maccabit pedig azért választottuk, mert a Hakoah mellett a nemzetközi zsidó sportegyesületek között ez a legelfogadottabb. Tagjai vagyunk a Maccabi Európai Szövetségnek (EMC) és a Maccabi Világszövetségnek (MWU) is. Utóbbi, hatszázezer tagjával az egyik legnagyobb zsidó szervezet a világon. Rendszeresen részt veszünk a Maccabi Európa Játékokon és a Maccabi Világjátékokon, és különféle regionális megmérettetéseken is.

– Fontos szempont, hogy a Maccabi VAC megjelenjen a nemzetközi porondon, vagy inkább a hazai zsidó közösség sportolásának megszervezése az elsődleges cél?

Dávid-csillagos
mezben
versenyzünk.

klubokban versenyeznek, mert hiába kötődnek hozzánk, a zsidó közösséghez, nem minden esetben tudjuk biztosítani a megfelelő szakmai és infrastrukturális feltételeket. De a Maccabi játékokon ők is részt vesznek. Ilyen például S. Kovács Ádám karate-világbajnok, aki sokáig a mi színeinkben sportolt, később az MTK-ban folytatta. Vannak fordított esetek is, amikor egy sportoló eleve más egyesületben készül, de a Maccabi játékokra már együtt utazik velünk. A Maccabi jogi értelemben sportegyesület, vannak sportolóink és edzőink, de nincsenek létesítményeink, infrastruktúránk, így egyfajta „ernyőszervezetként” is működünk, amikor a nemzetközi versenyekre „összegyűjtjük” a zsidósághoz kötődő sportolókat.

– Milyen szakosztályok működnek jelenleg a Maccabiban?

– Kosárlabdában jól állunk, női csapatunk ugyan nincs, de a férfiak a regionális bajnokságban szerepelnek, ami a harmadik vonalnak felel meg. Két gyermek csapatunk is van, a Lauder, illetve a Scheiber iskolában, sőt, most már a Benjamin óvodában is van gyerek kosárcsapatunk. Működik a nagy hagyományokkal rendelkező tornaszakosztályunk, mivel azonban e sportágban sincsenek megfelelő eszközeink, együttműködünk a Postás SE-vel. Akik nálunk szeretnének tornázni, őket oda irányítjuk, ott van saját edzőnk is – sajátos helyzet tehát, hogy tornászaink Maccabi VAC tagok, ugyanakkor a Postás igazolt sportolói. Bridzs-szakosztályunk a tornához hasonlóan szintén

nagy múltra tekint vissza. Főként az idősebbek körében népszerű, de fiatalok is részt vesznek a szakosztály életében, sőt, legutóbb a Maccabi Európa-játékokon 16-17 éves bridsz-versenyzőink is részt vettek. Labdarúgóink az MTK szurkolói csapatával közösen a budapesti bajnokság III. osztályában MTK-Maccabi néven szerepelnek. Ők nem Dávid-csillagos mezben játszanak. Van saját teremlabdarúgó csapatunk is, akik azonban nem indulnak bajnokságban, csak amatőr tornákon. Egy éve kezdtük szervezni vízilabda-szakosztályunkat, ma már jól működő felnőtt vízilabda-csapatunk működik, a Honvéd Dózsa György úti uszodájában tartjuk edzéseinket. A vízilabda szövetség tagjai vagyunk, reményeink szerint jövőre már indulni fogunk a Budapest-bajnokságban. Pedig szkeptikusak voltunk, hogy össze tudunk szedni egy csapatra való zsidó vízilabdázót, de az első edzésünkön harmincan jelentek meg. Mivel a zsidó közösségben mindig is nagy hagyománya volt a vízilabdának, a saját csapatot nagyon fontosnak tartjuk.

– A „hagyományos” sportágak mellett milyen szerep jut a krav-magának? Logikusnak tűnik, ha valaki nem zsidóként szeretne ezzel a sportággal megismerkedni, elsőként a Maccabi VAC-ot fogja felkeresni.

– A krav-maga szakosztályunk régóta és nagyon jól működik. A Scheiber-iskolában vannak az edzéseink, ahová nem csak fiatalok, de idősek is eljárnak. Nem versenysport, tehát edzések, illetve bemutatók is vannak. Alapvető szempont, hogy a Maccabi VAC krav-maga szakosztályának kizárólag a zsidó közösséghez kötődő sportolói lehetnek. A krav-maga egyik fontos szabálya, hogy a potenciális ellenfelet nem szabad megtanítani erre az önvédelmi sportra, vagyis a tudás nem adható át bárkinek, például olyannak, aki ellenségesen viszonyul Izraelhez. Ezt a szabályt a sportág elterjedésével sokan megszegték. A Maccabi-VAC természetesen vigyáz arra, hogy ne oktassanak illetékteleneket.

– Hogyan viszonyulnak a különböző zsidó szervezetek a Maccabi VAC-hoz?

– Úgy látom, a zsidó közösség vezetői nem tartják minden esetben igazán fontosnak a sportot. Nem a Maccabi VAC ellen irányul ez, hanem a zsidók testedzését általában nem karolják fel. A zsidó sport támogatása – és itt nem csak anyagiakra gondolok – gyakorlatilag nulla. Ez elkeserítő, mert nem figyelnek arra, hogy a mai zsidó gyerekek sportoljanak, erősek legyenek, és aktív részesei a magyar sportoló társadalomnak. Vagy akár legyenek sikeres él-sportolók, aminél jobb „reklám” nem is kellene a zsidó közösségnek. Biztos vagyok abban, ha valaki a dobogón tejet áll, elénekli a magyar himnuszt, ugyanakkor a nyakában ott egy Dávid-csillag – ez még azok véleményét is pozitívan befolyásolhatja, akik egyébként ellenségesek a zsidókkal szemben. Erre szerencsére már számos példa volt a magyar sporttörténetben.

Valahol egy kupameccsen

PÉNZ, ELSZÁNTSÁG – ÉS HALLÓKÉSZÜLÉK

Magyar foci és biztonság

Többféle kísérlet fulladt kudarcba idehaza az elmúlt évtizedekben a futballstadionok lelátóinak benépesítésére. Szinte közhely, hogy a bajnokság színvonala változatlanul csekély vonzerővel bír, de van valami más is, ami távol tartja, taszítja a nézőket. Ez pedig a stadionok, a mérkőzések biztonsága. Hazai sportrendezvényeink, mindenekelőtt a labdarúgás biztonsági feltételeiről beszélgettünk a kérdés egyik magyar szakértőjével, aki e tárgyban nemzetközi tekintélynek is örvend. Informátorunk – éppen ezen ismertséggel indokolva – azt kérte, neve ne szerepeljen cikkünkben.

A színhely

Mivel témánk mindenekelőtt a biztonság, bevezetőként – korántsem jelentőségének megfelelő terjedelemben – térjünk ki a sportrendezvények színhelyének állapotára.

A rendszerváltás óta eltelt évtizedek alatt többször nekibuzdult a kormányzati politika a stadionok rekonstrukciójának, új stadionok, csarnokok építésének, de a szándék – egy-két tiszteletet érdemlő kivételt leszámítva – csupán szándék maradt.

Szakértőnk szerint a létesítmények zöme csak a minimális feltételeknek, vagy még azoknak sem felel meg;

mindössze 3-4 olyan stadionunk és sportszarnokunk van, amely – még ha minimálisan is – megfelel a nemzetközi követelményeknek. Ezért van az, hogy az UEFA valamilyen kupakiírásban szereplő csapataink sokszor kényszerülnek „vendégfellépésre” idehaza is, mert saját pályájuk alkalmatlan nemzetközi kupameccsek lebonyolítására.

A gondok egyik ősforrása a stadionok tulajdonviszonyában lelhető fel. A pályák vegyes tulajdonban vannak: akad köztük önkormányzati, állami tulajdonú, elvértve egy-két magántulajdonban lévő. A nem magánkézben lévők tulajdonosai állami kht-k, amelyek működéséhez állami pénz kell(ene). A pályák működtetésére, fenntartására a klubok többségének nincs pénze, illetve a zavaros tulajdonosi viszonyok miatt a klubok tulajdonosai nemigen akarnak állami tulajdon fejlesztésébe, rendbehozatalába saját pénzt fektetni. A klubok egy része „szívességi” használója pályájának, magyarul: ingyen vagy bérleti viszonyban használja. Sokszor a pálya működtetése jelenti a helyi önkormányzatok hozzájárulását a klubok költségvetéséhez.

Többnyire – szakértőnk becslése szerint 95 százalékban – a hazai igényeknek sem felelnek meg a pályák körüli parkolási viszonyok, nem hogy a nemzetközieknek. Talán 3, jobb esetben négy olyan stadionunk van, amely

e szempontból a minimális követelményeknek megfelel. (Egyéb nemzetközi sporteseményeknek otthont adó sportszarnokaink közül is talán 4-5 az, amelyik ezen igényeket képes minimális szinten kielégíteni.)

A jogi háttér

A pályák biztonságához tartozik a kerítések dolga. Nem csak nemzetközi tapasztalatok, de hazai példa is bizonyítja, hogy a kerítések – kellő körültekintéssel végrehajtott – lebontása (lásd Kispest) nem növeli a kockázatot. Igaz, a kerítések szerepe nem szűnt meg, hiszen az egyes csapatok szurkolóinak elkülönítésére, vagy a „vehemensebb” szurkolói csoportok féken tartására még mindig ez a leghatékonyabb tárgyi eszköz.

Jogszabályokban Magyarországon sincs hiány, számtalan paragrafus rögzíti a sportszervezetek felelőségét, azt, milyen eszközökkel kell felszerelni a stadionokat, milyen szankciókkal kell sújtani a randalírozókat. A baj az előírások érvényesítésével, a jogszabályok betartásával, az azokat megsértők elleni hatékony fellépés hiányával van.

Kisebbfajta
mazochizmus

(Az MTK csapatával 2003-ban a skóciai Glasgow-ban jártam. A Celtic klubigazgatója stadionjukat bemutatva felhívta a figyelmünket két, egymástól távoli, és tetszőlegesen bővíthető befogadó képességű helyiségre is. Ezek a kerítések lebontása után azt a célt szolgálták, hogy a rendbontókat a közönség soraiból kiemelve itt zárják el, amíg gyorsított eljárásban bíróság elé nem viszik őket. A stadion pár évvel korábbi felújítása óta még egyetlen embert sem kellett oda bekisérniük – a valóban komolyan vett eljárási szabályok elrettentő hatásának köszönhetően.)

Beszélgésünk óhatatlanul a „futballhuligánokra” terelődik. Szakértőnk megerősíti, hogy ilyen kategória nem létezik. Valóban akad hazánkban néhány száz garázda alak, ők azok, akik kevésbé a mérkőzéseken, mint inkább előttük és utánuk randalíroznak, dúlnak, rombolnak, verekszenek. Esetükben a jogszabályok írott malasztnak bizonyulnak: a hatóságok szinte soha nem élnek a stadionokból kitiltás eszközével, és jogerősen letöltendő szabadságvesztési ítéletet sem nagyon akarózik a bíróságoknak kiszabniuk. És a klubok sem élnek annak lehetőségével, hogy fél-két évre kitiltsanak „szurkolókat”. Szakértőnk meggyőződése, hogy ezeknek a huligánoknak a sporthoz semmi közük, szándékaik mögött közvetlen vagy közvetett politikai szándék, motiváció húzódik meg.

Az eszközök

A törvények, korábban elhatározott műszaki fejlesztési lépések bőven képesek lennének eleget tenni a

követelményeknek, de valahogy elmaszatolódott minden kísérlet.

Több mint egy évtizede nem valósult meg az ezredforduló tájkán meghirdetett cél: új, korszerű belépető rendszerekkel felszerelni minden stadionunkat. Ugyancsak halódik a személyazonosító rendszer kiépítése, az elektronikus szurkolói kártyák rendszerének megteremtése, erre építve a személyre szóló jegyértékesítés bevezetése.

De mint oly sok más esetben, a szegénységünk oka itt is a „szegénység”. A pénzhiány válságos időkben mindenre jó magyarázat, s ha ez patópálsággal párosul, már helyben is vagyunk.

Szakértőnk elmondta, hogy készen van egy komplex program, amely 14 (az első körben 6, a másodikban 8) stadionra kiterjedően, nettó 780 millió forint értékben célozza modern kamerás megfigyelő rendszer kialakítását. Egyelőre csak bizakodhatunk, hogy ennek megvalósítása után nem pusztán elvi lehetőségként beszélünk a rendbontók kiszűréséről és tartós távol tartásáról.

Verbális erőszak

Sok éve létezik az MLSZ-nek egy határozata, amely tiszteletre méltó módon hadat üzen a rasszizmusnak, a mocskolódásnak, az erőszakra buzdító trágárkodásnak. E határozat értelmében a játékvezetők, ha meccs közben ilyesmit észlelnek, kötelesek megállítani a játékot, a rendezőket felszólítani a rend helyreállítására, és ha ismétlődik a verbális erőszak, akár le is fújhatják a meccset.

Számtalan esetben tévés meccseken jól hallható az ellenfél gyalázatos stílusú mocskolása, olyan riválisok gyűlöletes szapulása, akik nincsenek is az adott pályán. És persze az „örök” cigányozás, zsidózás. (A magyar-izraeli „barátságos” mérkőzésen történetek ne is említsük, mert az már nem csupán házon belüli ügy volt, hanem nemzetközi szinten állított ki szegénységi bizonyítványt a magyar szurkolók egy részének viselkedéséről.)

Nem emlékszem rá, hogy ilyesmiért félbeszakadt volna hazai pályákon mérkőzés, vagy a szövetség szabott volna ki súlyos büntetést a szurkolók ilyes fajta magatartásáért.

A sok évtizeddel ezelőtti szurkolói rigmust – „Szemüveget a bírónak!” – lassacskán felválthatná a „Hallókészüléket a bírónak!” (És persze az ő munkájukat irányító illetékeseknek.)

Ilyen körülmények között sok esetben kisebbfajta mazochizmus futballmérkőzésekre látogatni.

És akkor még szó sem esett a játék színvonaláról...

Szántó András

Krav maga edzés.
A háttérben
Szikra Csaba edző

KÖZELHARC

Ez a *krav maga* jelentése. Alapítója egy magyar zsidó, Lichtenfeld Imre, hebraizált nevén Imi Lichtenfeld. Az önvédelemben, tudhatjuk meg az alábbiakban, a pszichés felkészítés kiemelkedően fontos.

Lichtenfeld 1910-ben született Budapesten, majd még gyerekként családjával Pozsonyba került. Felőve intenzíven sportolt (boksztolt, birkózott, tornázott) s tanult, hogy idővel értelmiségi pályára lépjen. Ám közbeszólt a történelem, származása miatt nem folytathatta tanulmányait, majd nem is sportolhatott hivatalosan, hiába voltak kiválóak az addigi, csehszlovák színekben elért eredményei. Kereskedő lett és aktívan részt vett a helyi zsidó közéletben, például a zsidó szintársulat mozgástanára és színésze is volt.

A harmincas évek végétől egyre gyakoribbak lettek a zsidókat érő atrocitások, a közösség fiatal, sportos tagjai pedig rákényszerültek, hogy megvédjék magukat és családjukat a náciaktól. Imi lett az önvédelmi csoport nem hivatalos vezetője és oktatója egészen 1940-ig, amikor kivándorolt Palesztinába. A hosszú, viszontagságos hajóját alatt életeket mentett, súlyosan megbetegedett, fél fülére majdnem megsüketült, de végül partot ért a mai Izrael területén.

A háború alatt a brit hadseregben harcolt, a Cseh Légiónak tagja volt, majd a függetlenségi küzdelmek során részt vett a Hagana és a Palmach alapításában. Eredményeit mindig is elismerték Izraelben, jó barátja volt többek között Simon Peresz és Jichak Rabin is. Az új állam hadseregének testnevelési és közelharc parancsnoka lett, ahol bevezette az általa fejlesztett közelharc-rendszert, melynek a talán nem túl fantázia-dús, de kétségtelenül találó *krav maga* nevet adta.

Nyugdíjazása után civileknek, majd néhány évtizeddel később, már idős korában, gyermekeknek is tanítani kezdte a *krav magát*, természetesen a célcsoport igényeihez igazítva.

Szikra Csaba edzés közben

A krav maga nem látványos rendszer, sokkal inkább egyszerű és célratörő, elsősorban a természetes reakciókat veszi alapul, ezért könnyen tanulható, felesleges sallangoktól mentes. A rendszer szépsége az állandó változatosság, éles helyzetben hatékonyan használható, és sok esetben szabadon variálható technikákból épül fel. Elsődleges célja, hogy felkészítse az embert az erőszakos helyzetek felismerésére és azok azonnali, megfelelő kezelésére. Kiválóan alkalmas több támadó elleni küzdelemre, késes, botos, és más fegyveres támadások elleni védekezésre, valamint a kondíció szórakoztató javítására. Elsajátításával ki tudunk fejleszteni magunkban egy olyan éber állapotot, ami sok veszélyes szituációt segít elkerülni akár az utcán, akár szórakozóhelyen, vagy máshol kerülnénk

ilyenbe, mert a pszichés felkészítés kiemelkedően fontos szerepet tölt be a krav magában.

Tinik és gyerekek számára kifejlesztett változata a KravTeen és a KravKids. A résztvevők játékos formában tanulják meg az önvédelmet szolgáló technikai megoldásokat, miközben kiváló lelki és fizikai erőnlé- tet szereznek, a lehető legkevesebb agresszió alkalmazásával.

Budapesten két helyen lehet „kóser” krav magát tanulni a zsidó közösségen belül: a Maccabi felnőtt edzéseket kínál a Scheiber Sándor iskolában, a Krav Maga Global pedig felnőtt, gyermek és tini csoportot tanít a Bálint Házban és a Benjámin Óvodában.

Kordován Csaba,
Szikra Csaba

HOL KÉSZÜL A MUSZKLIZSIDÓSÁG?

A Bálint Ház fitnesszterme egyre látogatottabb lett az elmúlt egy-két évben.

Minek tulajdonítják ezt? Talán a kedvező áraknak? Vagy mert itt nem lehet kigyúrt pénzbehajtókkal találkozni? – kérdeztük Szikszai Kingát, a terem vezetőjét.

– Az árak valóban kedvezőbbek, mint más fitnesszteremben, másrészt nem gondolom, hogy a hagyományos értelemben vett fitnesszről beszélhetünk. A fitnessztermünk, a Bálint Ház részeként, nagyvonalú adományként jött létre, és lehetőségeiben a hely szelleméhez, adottságaihoz igazodik. A gépek, a szolgáltatás ugyan minőség, helytáll önmagáért, de nem kíván a profi fitnesszberuházásokkal versenyezni. Kétszer egy évben – „nyílt napon” – akciót szervezünk, ilyenkor az árainkat 30 százalékkal csökkentjük – mindez azt is mutatja, hogy részben a közösség ezáltal gyarapítása is célunk.

– Felmérhető, kik járnak az edzőterembe?

– Aki cicababákat, kigyúrt pénzbehajtókat keres, vagy tapasztalatai szerint erre számít, az minden bizonnyal csalódni fog. Ide kismamák, diákok, dolgozó fiatal felnőttek és nyugdíjasok járnak. Van, aki fogya-

Fotó: Reichel Tamás

Egyre több a látogató

ni, változni szeretne, más egyszerűen „csak” társaságra vágyik. Ez egy bővülő, jó hangulatú, és természeténél fogva, igen befogadó közösségi szolgáltatás. A konditermen kívül számtalan kikapcsolódási lehetőséggel várunk mindenkit. Az órarendünk lassan megtelik. Van itt jóga, salsa, Feldenkrais mozgásterápia, zumba, taiji, capoeira, kóser aerobic, pilates, krav-maga. Mindez remek előadókkal, programtárlókkal. Az érdeklődés fenntartására, bemutatkozásként az első foglalkozások általában ingyenesek. Hogy mennyire vonzóak a lehetőségek, a hely szelleme, arra példa, hogy van egy pingpong csapatunk is. Lassan minden, ami a mozgással összefügg. Akik hozzánk járnak, és vesznek kondibérletet, azok hosszú távra terveznek – mivel nem csupán pillanatnyi fellángolásból edzenek. Példa erre, hogy nincs is havi bérletünk. Az éves bérlet fogy a legjobban.

– Mennyire jellemző az egészségkultusz manapság? Odafigyelnek az emberek, hogy egészségesen éljenek a konditermen kívül is? Kérnek tanácsot étkezéssel, vitaminokról, helyes életmódról?

– Csak a magam tapasztalatairól, az itteni közösség tagjaival folytatott beszélgetések alapján tudok nyilatkozni. Az étkezés mindig téma, a receptek cse-

réje szinte mindennapos. Még a „kemény” férfiak sem restellik megkérdezni: most akkor habarjam vagy rántsam be a zöldbab főzeléket? Nemrég remek céklasalátával lepett meg egy törzsvendég. Nem mondanám kultusznak, egy számomra normális értékrend terjedését látom itteni környezetemben is.

– Vannak, akik a zsidó fiatalok közül azért edzenek, sportolnak, mert aggódnak például a fizikai atrocitásokról? Vagy nem hallottak ilyesmiről?

– Újabban feltűnt egy újabb réteg. Ők bizony – nem szégyen ez – nem edzettek a középiskola óta, és most, mondhatni középkorukban kaptak észbe, amikor már jelentkeznek a szokásos tünetek: a hátfájások, a többnyire ülő életmód okozta kellemetlen következmények. Vannak aztán olyanok is, többnyire a fiatalok közt, elsősorban a krav-magásokra gondolok, akik azért sportolnak, mert tartanak az atrocitásokról. Őket többnyire a szüleik hozzák el, és talán konkrétumok miatt, talán történelmi tapasztalatokból, azt várják el, hogy már az iskolában is meg tudják magukat védeni. Persze önvédelmi tanfolyamra járnak magatartászavarral küzdő tinédzserek is. Az okok sokfélék, és mi nem kérdezzük, miért – örülünk, ha edzik magukat.

Terjed a normális értékrend.

© Centropa

Izsák Erika és unokatestvére, Bíró Tamás a MIKÉFE-telepen

VOLT EGYSZER EGY KIBUC BUDAPESTEN

– avagy a MIKÉFE

A Pesti Izraelita Hitközség kezdeményezésére 1842-ben megalakul a Magyar Izraelita Kézmű és Földművelési Egyesület (MIKÉFE), melynek elsődleges célja az érdekvédelem, ugyanis a céhek nem vettek fel zsidókat tagjaik közé. Az 1910-ben alapított bentlakásos kertészképző telepe a Keresztúri út 130-134-ben volt, s valójában a kibuc életforma alapelveit követte. Körülbelül kilencven holdon gazdálkodtak: virág- és konyhakertészet, szőlészet, faskola, üvegházak, szántóföldi mezőgazdaság, tehenészet, méhészet, baromfitenyésztés volt a fő profilja, de asztalosokat, lakatosokat, vízszereelőket is képzett igen magas szinten. Az elsődleges tevékenysége azonban a virágtermesztés, a telep a húszas években az ország legjelentősebb virágkertészetévé vált. Budapest egész területére természetett és szállított virágot, a legelegánsabb fővárosi virágboltok rendelték a kertészetből.

A MIKÉFE-ben presztízs volt tanulni. Sok szülő gondolta úgy, hogy olyan hely, ahol nemcsak oktatnak, hanem nevelnek is, erkölcsi tartást is követelnek a növendékektől. A tanoncok jól felszerelt internátusépületben laktak. A gyakorlati ismereteket a kertészeti termelésben szerezték meg. A szaktárgyakból és a közismereti

tárgyakból elméleti tanítást is kaptak, és valláserkölcsi oktatásban is részesültek. Az „internátusnak” külön imatereme is volt, ahol péntek este és nagyünnepekkor imát tartottak a tanoncoknak. 1910-ban indult az első évfolyam tizenhárom hallgatóval, 1911-ben tizenkét kertész növendéket vettek fel. A visszaemlékezések szerint a telep tényleg a korai kibucok elvei szerint működött: bentlakásos képzés, közös kassza, a növendékeknek külön férfi és női szobák, mezőgazdasági tevékenység, a diákoknak közös konyha és étkezdé, ahol a természetett terményeket használták fel. A közös pénzhasználatáról gyűléseken döntöttek. Több visszaemlékezés utal arra, hogy a képzés már a húszas-harmincas években gyakorlatilag előkészítőként szolgált az alijára, és valószínűleg ennek az elvnek a része lehetett a kibuci működés is.

A MIKÉFE egyedülálló volt a maga nemében, az ott megvalósított életformával sok vidéki zsidó fiatal kapott sokkal többet egyszerű mezőgazdasági vagy iparos ismeretknél. Emellett a falusi szegény sorsú fiatalok a nagyváros „intimszférájába” is beeláttak, sokan a tanoncvük alatt szerezték meg első szexuális élményüket pl. Madame Claris bordélyházában, de voltak, akik

ekkor láttak először villamost, vagy épp első színház és moziélményeiket is ekkor kapták meg. A visszaemlékezések egy szigorú, a megszokottól eltérő, de izgalmakkal teli nagyvárosi közösségi létről számolnak be.

A MIKÉFE-ben töltött tanonc éveire, ottani élményeire egy mátészalkai ortodox zsidó családban felnőtt férfiember a következőképp emlékszik vissza: *„Én minden áron villanszerelő szerettem volna lenni. A polgári iskola befejezése után villanszerelő segéd lettem Hutfles műhelyében Mátészalkán a Fő utcában. 2 hónap után derült ki, hogy csak két inast vehet fel, aki már megvolt neki. Én már a harmadik lettem volna. És azt mondta, hogy ha kivárom, hogy üresedés lesz, akkor magához vesz, de ez 2-3 év lett volna. Anyám akkor elkezdett érdeklődni, és egy rokonon keresztül meghallotta, hogy van ez a MIKÉFE fõnn Budapesten. És akkor engem oda fölvettek, így a mátészalkai gettót és a deportálást én megúsztam. 1939 őszen felvettek a MIKÉFÉ-be és így felkerültem Budapestre. A MIKÉFÉ-be jelentkezőket egy kuratóriumi bizottság választotta ki. A MIKÉFE tanoncotthon bejárata a Keresztúri úton éppen a két villamos megálló között volt. Könnyűnek látszott lelépni a villamosról, egyszer le is léptem, amit egy iszonyú hasra esés követett. Vérző orral, lehorzsolt térdekkel és könyökkel ismertem meg egy fizikai törvényt. A MIKÉFÉ-ben nem csak elméleti oktatás folyt. Ahhoz, hogy a gyakorlatban is megtanuljuk a mesterséget, inaskodni jártunk. Szétosztottak minket különböző helyekre dolgozni. Így kerültem én bádogos- vízvezeték szerelő inas-ként, Keleti Mór bádogos és vízvezeték szerelő műhelyébe, ami a Síp utca 22-ben volt. Először 10 pengő volt havonta. Jellemző az akkori időkre, hogy az érettségizettek 2-3 ágyas szobákban, mi többiek 6-8 fős emeletes ágyú szobákban laktunk. A MIKÉFÉ-ben a hatágyas szobában a kettes emeletes ágy felső ágya volt az enyém. Csináltam egy kristálydetektoros rádiót, amit fejhallgatóval hallgattam gyakran egész éjjel. Voltak közöttünk elektroműszerész tanoncok, tőlük tanultam meg a rádió elkészítését. Rendszeresen jártunk a vasas ifjú közé a Magdolna utcába. A vasas ifjúsági csoportvezetője egy nagyon csinos fiatal lány volt. Ő szervezte a budai hegyekbe a kirándulásokat. Mindig velük mentem. A program részeként mindig mozgalmi dalokat énekelünk. Mindig éhesek voltunk. Sok vidéki fiú gyakran kapott élelmiszer csomagot, ami azonnal el is fogyott. A MIKÉFÉ-ben négyen voltunk barátok. Egy szobában voltunk, és*

© Centropa

általában a szabadidőnket is együtt töltöttük. Az épületben főbejárattól kezdődtek a fiú szobák. Volt saját templomunk a MIKÉFÉ-n belül. Reggel fél 6-kor volt az ébresztő és hatkor már a templomban kellett lenni. Nagyon nem szerettük ezt a reggeli imát. Álmosak voltunk és fáradtak. Utána mentünk az ebédlőbe reggelizni. Két oldalt voltak az asztalok, közepén ült Kertész Ödön egy jó nevű történész, ő volt az igazgató. Persze mi „Üdünnek” becéztük. Annyi disznóságot megcsináltunk szegénnyel. Ő meg mindig azt mondta: „Fogják be a szájukat. Ez nem egy restauráció!”. Nagy fegyelmet tartott. Általában két szelet kenyeret kaptunk, és volt mindenkinek egy kék színű bádogedénye, olyan csajkszerű, ebbe kaptunk általában levest a kenyér mellé. Remekül lehetett vele verekedni. A reggeli után mindenki ment

Izsák Erika
a MIKÉFE-telepen

oda, ahol dolgozott. Az ebédet vittük magunkkal. Emlékszem egy Simon bácsira, aki mérnök volt és ő csinálta a munkahelyen a műszaki rajzokat. Minden vízvezetékhez kellett műszaki rajzot készíteni és azt aztán engedélyeztetni kellett. Iszonyú szegény bácsi volt. Emlékszem egy fekete öltönye volt, de az olyan zsíros volt. Mindig az volt rajta. Mindig szalonát ebédelt, amiből én mindig rettentő élvezettel loptam. Ez a Síp utcában volt, ott volt a műhely. Persze a MIKEFÉ-nél kóser étel volt. Hat óráig dolgoztunk a műhelyekben. Én mindig éhes voltam. Ha jól ment a munka, akkor a MIKEFÉ-ben a vacsoráig ki lehetett könyörögni egy szelet kenyert. Ez azért nem volt mindennapos dolog. Emlékszem, hogy olyan jobb módú fiúknak küldtek füstölt libamellet és combot. A csontot szinte kötelező volt föllógatni a folyosón. A libacomb csontját egy madzagra kötve valahova felakasztottuk, egy szelet kenyeret majszolva nyalogattuk a jóízű, igaz kicsit nyálas libacsontot. És ezzel a szelet kenyérral rágtuk, ami persze nyálas volt, de nem érdekelt minket. Nagyon jó íze volt a füstölt libacsontnak. Szombat délután és vasárnap ki lehetett menni a MIKEFE területéről. Mivel mindig éhesek voltunk, a Nyugatinál volt egy talponálló, Ilkovic volt a neve. Oda jártunk enni, nagyon jó rósejbnije volt és olcsó is volt. Ugye mi kaptunk némi pénzt az inaskodás alatt, így ebből tudtunk venni ennivalót és tudtunk moziba járni. Vasárnap is nyitva volt ez a hely. Utána átmentünk a Dohány utca sarkára. Ott volt a „Híradó Mozi”, ami éjjel nappal játszott. Folyamatosan játszottak ott filmeket. Ha hideg volt vagy unatkoztunk, akkor mindig bementünk oda. Mindig tele volt emberrel. Én a MIKEFÉ-nél öt évig voltam. Anyám gyakran feljött Pestre, finom hazai holmit, ennivalót hozva nekem. 1941-ben másodéves inas voltam, és továbbra is a Hermina úti tanoncotthonban laktam. Egyszer 10 tábla horganylemezzel megrakott kétkerekű kiskocsit toltam az Andrássy úton a műhelybe. Meleg volt, fáradt voltam a lemezek jól átmelegedtek, amiken végigfeküdve füttyörésztam. Emlékszem, a főnökömnél alkalmazott fiatal vidéki lányon járt az eszem (mi hordtuk fel hetente a fát és szenet a pincéből). Ez a lány mindenese cselednek volt felfogadva a főnököm családjánál. Időnként besegített a műhelyben is. A tanoncotthonban volt egy gyönyörűen hegedülő fiú. Főleg az akkor népszerű operett és könnyű operák darabjait játszotta. Kertész Ödön, a tanoncotthon igazgatója kérésére a Városi Színház fogadott minket 1941-ben, aki a következő kérelemmel fordult az igazgatóhoz: Azon alázatos kérelemmel fordul tisztelt igazgató úrhoz, hogy 12 szegény sorsú inas gyerek részére az előadás megtekintését engedélyezni szíveskedjék. A színházigazgató beengedett minket a színházba. Ott aztán szétültetettek minket és tapsolnunk kellett. A tanoncotthonban csak hetenként egyszer lehetett fürödni. Napok óta egy dohos pincében

dolgoztam szennyvízcsatorna volt eldugulva, belém ettem magát a kanálisszag. Már napokkal korábban vettem jegyet az operába a kakasülőre, ahol csak hallani lehetett, a színpadot látni nem. Cipőmön a repedést fekete „Schmoll-pasztával” eltüntettem, arcom, nyakam, kezem megmostam, kaptam kölcsönbe zakót és kezemben a népszerű opera kalauzzal operába mentem. Sajnos velem jött a Király utca kanális bűze is. A konyhán dolgozó lányoknak is hetenként egyszer volt fürdési nap. A fürdőszoba melletti betegszoba deszkafalán számos sajátkézzel fúrt lyuk a nemi ismereteim bővülését szolgálta. Emlékszem, egyszer, amikor a Síp utcai műhelyben dolgoztam, egy negyven év körüli erélyes, mutatós házmesternő söpörte a Síp utcai ház udvarát. Menstruált és az udvari közös WC-hez szaladva elvesztett valami rongyot. Én épp ott voltam, és ahogy szaladt föl a WC-hez vezető lépcsőn, hallottam visszafojtott káromkodását: a fene egye meg, pont egy kislány előtt kell elvesztenem a rongyomat. Akkor még nem tudtam, miről beszél. Szabadidőnkben együtt „lógunk”, jártuk Budapest utcáit. Nagyon ritkán beültünk valahova, megittunk egy sört és ettünk is valamit, de ez tényleg nagyon ritkán fordult elő. A MIKEFE épületének vaskapuját minden este 7 és 8 órakor zárták be. Mi, régi lakosok fel tudtunk mászni a falon az emeletre, ahol a szobánk volt, és azt gyakran meg is tettük, ha kimaradtunk éjszakára. Ha munka után gyalogoltunk haza, a ligetben a zománcozott ételhordónkról gyakran felismertek és megtámadtak minket a levették. Mi a bórdíszművesek által készített ólomdarabokkal megtöltött hosszú bőrvövekkel védekeztünk. Bórszijen, csuklón hordtuk ezeket a fegyvereket, amik azért is voltak jók, mert ütésekor nem hagytak nyomot. Egyszer egyedül mentem hazafelé, és az Ajtósi Dürer sor és a liget sarkán utamat állta a szederkényi levante csapatnak egy csoportja. Gúnyoltak, gyaláztak, zsidóztak, mire én teljes erővel orrba vágtam egy alacsony zömök lapos orrú fiút. Ez 1942-ben volt. Munkaszolgálatra a MIKEFÉBŐL mentem 1944-ben. Megkaptuk a behívót. Akkor már nagyon bizonytalan volt az élet. Jöttek a hírek oda be, mindent tudtunk, hogy mi történik körülöttünk.”

A MIKÉFE, sok más zsidó kezdeményezéshez hasonlóan, gyakorlatilag nyomtalanul tűnt el. A telep helyzete 1942-ben rohamosan romlani kezdett, ebben az évben például már nem telt a saját kert gondozására, a nyilas uralom alatt pedig teljesen elpusztult. Az egylet tagjainak nagy része a holokauszt idején halt meg, másik része valószínűleg alijázott, Izrael megalapításában és mezőgazdasági fellendítésében vett részt. Az egyletet 1949-ben feloszlatták, és a tanoncotthon is végleg bezárta kapuit. A telep udvarán felépített, ovális medencében lakó és Miklós névre hallgató teknősbéka magával vitte az emlékeket.

Czingel Szilvia

A jobb módú fiúknak küldtek füstölt libamellet és combot.

A VIZSGÁLAT A HOLOKAUSZT- EMILÉKNAPON

Alföldi Róbert, Csákányi Eszter, Mácsai Pál, Máté Gábor

Peter Weiss oratóriuma a németországi Auschwitz-per (1963–1966) jegyzőkönyveinek felhasználása alapján, 1965-ben született. *A vizsgálat* a PanoDráma és a Nemzeti Színház egyszeri felolvasó színházi előadásában hangzott el a holokauszt emléknapján. A Lengyel Anna színpadra állításában tíz kiváló színészt – köztük a Nemzeti, a Katona és az Örkény színész-igazgatóit – felvonultató, rendhagyó eseményről kérdeztük Alföldi Róbertet, Mácsai Pált, Csákányi Esztert és Máté Gábort.

Alföldi Róbert

– Lengyel Annának mindig vannak ötletei, amiket megpróbálunk megvalósítani, és ez két dolgot is jelent. Egyrészt folyamatosan nagyon fontosnak tartottam azt, hogy a Nemzeti lépjen ki az épületből, lépjen másféle gondolkodások, másféle színházi stílusok felé, és egyre inkább nyitott legyen. Az a fajta dokumentarista színház, amit a PanoDráma is képvisel, és erőteljesen foglalkozik társadalmi kérdésekkel, újra reneszánszát éli Európában. Másrészt azt gondolom, nem árt felhívni a figyelmet arra, hogy mi történt ezen a földrészen hatvanvalahány évvel ezelőtt, hogy szembesítsük vele az embereket, vagy legalábbis bemutató jelleggel elmondjuk nekik. Hogy ne fordulhasson elő, hogy egyáltalán megkérdőjelezzék, tagadják a Holokausztot. Azt látom, hogy ma mindenféle társadalmi mozgások ellenére sok negatív dolognak a nem tudás, a tények nem ismerete az oka. És ha egyszerűen, sallangmentesen a tények szólalnak meg, az lehetővé teszi a hallottakon, a látottakon való elgondolkodást. Mint ahogy Peter Weiss is megpróbál

nagyon objektívan szemlélni minden szemszöveget. A dolog lényege, nehézsége, fájdalma, felkavaró jellege ebből adódik. Minden normálisan gondolkodó ember számára, akárhányszor találkozik szenvedéssel, és szembesül azzal, hogy mi történt, mit csináltunk egymással, talán felkavaróbb, mint amikor először hallott vagy olvasott róla. És ilyen szempontból bármi-

lyen népirtás, ideológiai, faji vagy egyéb alapon történő megkülönböztetés, kirekesztés, erőszak minden humánusan gondolkodó embert felzaklat.

Mácsai Pál

– Milyen szakmai és személyes kötődése van Peter Weiss darabjaihoz, azon belül is *A vizsgálat*hoz?

– Nekem imponál az az erőteljes társadalmi elkötelezettség, a közösségek működése iránti kíváncsiság, amely a *Marat–Sade* című darabjában és *A vizsgálat*ban is megjelenik.

– Milyen gesztusértéket lát abban, hogy a holokauszt-emléknapon olvassák fel *A vizsgálat* című oratóriumot a Nemzeti, a Katona, az Örkény igazgatóinak közreműködésével?

– Az a gesztus érezhető benne, hogy vannak dolgok, amelyekkel kapcsolatban nem kérdés a teljes egyetértés.

– Ez a mű kardinális szerepet játszott Németország történelmi múltfeltárában. Magyarországon milyen esélyeket lát erre?

– Ez nálunk sokkal hosszabb távú kérdés, nem évtizedekről, hanem századokról van szó, ami a múlt bevallására, és reális, megvitatott, fő pontjaiban konszenzusos értékelésére vonatkozik. Már József Attila azzal zárja A Dunánál című versét, a harmincas évek közepén, tehát a Holokausztól függetlenül, hogy a „múltat be kell vallani”, és hogy az ezzel kapcsolatos munka „nem is kevés.” Nos, ez a munka a magyar zsidóság sorsával kapcsolatban felibe-harmadába lezajlott, de nem teljes körűen, nem elég egyenesen, nem elég bátran. Pedig ezt nem lehet megúszni, előbb-utóbb meg is fog történni. Most egyébként a zuglói nyilasperről lehet olvasni, sokórányi film és hanganyag került elő, talán ezek napfényre hozásával mozdulni kezd valami.

Csákányi Eszter

– Milyen kihívást jelent színészilag és emberileg a találkozás **A vizsgálat** szövegével?

– Létkérdés, hogy beszéljünk a holokausztról. Valahogy mindig azt érzem, hogy nem igazán tiszta az emberekben ez a történet. Nem pusztán az emlékezés miatt kell beszélni róla, hanem mert az életünk része, és nincs rendesen feldolgozva. Az auschwitz-i per jegyzőkönyvéből készült darabja nekem brutális, egyben nagyon szikár, adatok halmazából áll. Túlélők, foglyok, kinzók, védők, vádlottak vallanak benne. Olyan kegyetlen vallomásokat tartalmaz, amiket alig tudunk felolvasni. Hiába telt el rengeteg idő, folyamatosan szembesül az ember a Holokauszt szürreális borzalmával. Elképesztő hosszú anyagról van szó, amiből Lengyel Anna és munkatársai közel másfél órás előadást készítettek. Nagyszerű Annában, hogy mindig egy lépéssel előre halad, frissen gondolkodik, remek szereposztást hozott össze. Kifejezetten ünnepi ennek a műnek a szomorú valósága, és költői.

– Milyen emlékeket őrizöl a színháztörténeti jelentőségű kaposvári Marat haláláról?

– Karavánban jöttek busszal a fiatalok, és az előadás végére hóvirág-esőt szórtak a színpadra. Az a gyönyörű az egészben, hogy véletlenül született meg. Ács János

nem tudta, hogy mit rendezzen meg. Egy könyvesboltban meglátta a Weiss kötetet, kiemelte és azt mondta, legyen ez. Nyilvánvalóan foglalkoztatta a téma, máskülönben hogyan helyezte volna be így az akkori mába ezt az elmeosztályon játszódó, népközpontú, igazságot kereső előadást. Peter Weiss valamit nagyon tudott, éppen ezért örök érvényű a munkássága.

Máté Gábor

– A Marat halála legendás kaposvári előadásának a zárójelenetében a Corvin köz hatalmas fotója előtt a forradalmat siratta...

– Annyira erőteljes A vizsgálat témája, szövege, hogy eszembe sem jutott, lám ugyanaz a szerzője, mint a Marat halálának. A PanoDráma és a Nemzeti Színház közös felolvasó színháza esetében maga az ügy hívott, hogy szóljak, jelezsek azzal a lehetőséggel, ami a kezemben van. A kaposvári Marat előadás idején minden más volt, az élet, a világ. Azt gondoltuk, hogy az a világ úgy marad. Akkoriban bátornak kellett lenni. 1956 emléke egyet jelentett a kimondhatatlannal, az ellenforradalomnak nevezett forradalommal. Ennek a megidézése bátorságnak tűnt, különösen azért, mert nagyon erős volt az előadás fogadtatása.

– A mostani találkozás Peter Weiss szövegével más értelemben ugyan, de szintén markáns állásfoglalás, kiállás egy olyan társadalmi klímában, ahol az emberi alapértékek is megkérdőjeleződnek.

– Valóban, senki nem hihette, hogy a rendszerváltozással az intézményesített Holokauszt-tagadás is eljön. Muszáj ilyenkor beszélni. Habár azt kétlem, hogy a fél Nemzeti Színházat megtöltik a Holokauszt-tagadók, akiknek a gondolkodása ennek az előadásnak a hatására száználcvan fokos fordulatot vesz, és bocsánatot kérnek. Weiss műve nagyot szól, amikor elkészült, és bizonyos értelemben betöltötte a hivatását vagy a küldetését Németországban. Nem kis dolog, ami ott történt.

– Magyarországon ez elképzelhető-e?

– Elvben lehetséges, de a gyakorlatban nem hiszem.

Szentgyörgyi Rita

SZÍNRRŐL SZÍNRE

Gólem Fesztivál, 2013. április 11–14, Jurányi Inkubátorház

A III. Gólem Fesztivál arra kereste a választ, hogy milyen is a zsidó karakter és hogyan ábrázolható a 21. századi színház lehetőségeivel. A négynapos tematikus programsorozat nemzetközi workshopok, felolvasószínházak és előadások keretében próbálta művészi nyelven megfogalmazni a válaszokat. Nézzük színről színre!

A fesztivál a Mohácsi János rendezte *A Dohány utcai serif* című előadással kezdődött. A Füge és a Kaposvári Egyetem közös produkciója éjszótét térben játszódó, fényitől megfosztott hangszínház, melynek hallucinációkat gerjesztő, valószínűtlen hangokkal és árnyakkal terhelt, deportáló vagonra emlékeztető sötétjében holokauszttúlélők visszaemlékezéseit mondják el a színészek megbotló hangon. Több forrásból merít az előadás: emlékező írók

idézetek és olyan viccek hangzanak el, amelyek nem viccek. Kovács Márton komponista éjmélyből felcsendülő dallamai szolgálnak aláfestésül az önironikusan elbeszélrt mártírium-dokumentumgyűjteményhez. Az előadásról a Centropa segítségével beszélgethettünk.

Délután a fesztivál vendégének, Shimon Levynnek (fordító és dramaturg, a Tel-avivi Egyetem professzora) *A Biblia mint szindarab* című interaktív előadása volt hallható. A professzor egy bibliai textust, Sámuel könyvének azt a pillanatát ragadta ki és elemezte példaként: amikor Sámuel Éli házában először hallja az Úr hangját. Rámutatott, hogy a bibliai fejezet egy lehetséges és megrendezhető dráma: színpadra vihető irodalmi szöveggként megfelel az arisztotelészi hármasság esztétikai elvének, és számos rendezői kérdést és ötletet vet fel. A homályos bibliai szö-

Anyanyelve
mamelosch
– Huzella Juli,
Andai Györgyi,
Kerekes Viktória

Fotók: Hajmási Péter

A zsidó
– Lázár Kati, Mucsi
Zoltán, Sárközi-
Nagy Ilona,
Andrássy Máté

veg konkrétumok és misztikum kusza szövevénye, amit bonyolítanak a fordítások és értelmezések, melyek lehetnek marxisták, feministák, maszkulinisták. A megrendezhető Biblia „színpada” lehet történelmi színhely, architektonikus tér vagy képzeletbelire redukált színpad árnyakkal, hangokkal – ahogy az eredeti szövegek is homályosak a helyszínek, épületek, „színek” hollétét, és a „szereplők” életkorát tekintve. Egyes alakok (Éli) eltűnnek a „színpadról”, míg mások fókuszba kerülnek.

A G6 produkció felolvasószínháza: a *Gólem legendája* címmel Löw rabbi és Gólemje ősi történetének újraértelmezését, átdefiniálását tűzte ki célul. Kárpáti Péter íróiskolájának 6 tanulója írt 6 különböző stílusú rövid történetet 6 eltérő karakterű bábról, akik a jelen kontextusában elevenednek meg áldozatként, tettesként, olykor valódi bábként. Hat változó karakterpatológia a mindennapjainkból.

A „*Ha lesz egy férfinak...*” – ezúttal utolsó – előadása a koreográfia és az improvizáció kettős láttatása. A darab rendezője, Borgula András határtalan alkotói szabadságot adott Visky András író-dramaturgnak és Frenák Pál koreográfusnak, akik először dolgoztak együtt. Az előadás Mózes V. könyvének, a szülei által megkövezésre ítélt, lázadó fiú történetének két interpretációja, amit talmudi szövegmagyarázatok módszertana alapján alkottak a szerzők, akik előzetesen két napos workshopon vettek részt. Művük egy témára, két egymástól függetlenül alakuló, egymásra szándékosan nem reflektáló variáció. A közösséghez fűződő viszony, lázadás és elfogadás tézise és antitézise ütköznek a családon belül vagy a közéletben. Az ősi törvény és hagyomány átértelmezése az alkotás lehetséges olvasata, melyhez látványos keretet ad a Frenák Társulat gyönyörű francia táncosnőjének, Marie-Julie Debeaulieunek szenvedélyes és katartikus tánca a darab elején. Kivetkőzése tiltakozás egy kultúra és szabályai ellen, dramatisz mozgásművészete maga a konfliktus. A túlfűtött mozdulatok után színre lép a kvázi „kisember” (Takátsy Péter), monológjával a kövel és kenyérral történő megkövezésről. Apja és saját megkövezését meséli el, amely mint egy „ha-

gyomány” apáról fiúra száll – múltunktól a jelenig, majd a jövőig terjed. A monológ – Visky András írásműve, – töredékessége ellenére is mély érzékenységről árulkodik. A háttérből, árnyékból előtűnik az anya figurája (Szilágyi Kata), akivel olykor dialógussá szövődik az apaholokauszttraumákkal, lágerélményekkel, egykori otthonról is megemlékező „talmudi” igazságkeresése. Mindvégig központi elem a darabban egy rádió, amelynek nehezen megszólaló hangja (az Úr hangja?) csupán diktatúrák hangszóróit közvetíti. A színpad sarkában – diszlektként, metaforaként egy kisfiú játszik egy rádióval.

A monológ után változik a szín, közepén mindvégig ugyanaz a fehér fényben fürdő asztal, amely Debeaulieu elképesztő táncának is helyszíne. Sivár lelkivilágú, rigórozus apa, végsőkéig megalázott és megalázkodó anyja és a megszeppent fiú ül az óriási fehér – az apa számára nem teljesen makulátlan – asztalnál, amit a fiú esedékes megkövezése miatt előrehozott születésnapja alkalmából ülnek körbe. Bohózat és improvizáció, ahogy az anya fehér ruhájában saját testével törli fehérre az asztalt, és időnként feltűnik a francia táncosnő, kezében táblán a nap rémhíreivel („megfojtotta gyermekét”), nyomában pedig megjelenik az anya részéről a féltékenység. A gyermek a háttérbe exponálva az utolsó tortájára vár. Az előadás nyelvi és koreográfiai szépségei mellett is kísérleti benyomást és hiányérzetet kelt, kérdőjeleket hagyva a darab értelmezésében.

Szarka Zsuzsa

Artur Pałyga a *Zsidó* című drámáját a Nézőművészeti Kft. felolvasásában látható-hallhatta a fesztivál közönsége. Egy lengyelországi vidéki tantestületben zajló számvetést modellezett a Mucsi Zoltánt (Igazgató), Lázár Katit (lengyel tanárnő), Thuróczy Szabolcsot (Krisi atya), Andrássy Mátét (tesitanár) és Sárközi-Nagy

Ilonát (angoltanár) felvonultató, Szabó Máté rendezte előadás. Az iskola egykori, ma Izraelben élő diákja hazalátogatásának hírére rándulnak össze a tanerők, akik először pénzeszsákként megfajni szeretnék a mulattatóan körülírt származású idegent, majd ironizálásuk egyre komorabb színeket ölt, és kibukik belőlük az elmúlt hetven év történelme a zsidók kifosztásától, lemészárlásától, a visszatérő zsidók elűdözéséig és a '68-as antiszemita kampányig, amikor a jelenlegi igazgató elnyerte posztját. A harmadik nemzedék (a látszólag előítélet-mentes angoltanár) is tagadásban van, aki a nagyszülei által megszerzett zsidó javakban él, s a blöd előítéleteket soroló tornatanár is képes megdöbbenni, ha szembesül a múlttal – vonhattuk le az konklúziót az erős érzelme-
ket megmozgató előadás láttán.

sztg

Anya, lánya, unokája: három generáció jelenik meg Marianna Salzmann *Anyanyelve mamelosch* című drámájában, amit felolvasóest keretében mutatott be a Gólem színház. A téma sok szempontból időszerű és időtálló: a mai Berlinben élő szereplők monológjaiból és

Shimon Levy:
A Biblia
mint szindarab

beszélgetéseiből kibontakoznak a mindannyiunkat érintő létbizonytalanság kérdései: a múlt különböző rétegei és a jelen közti világnézeti és etikai különbségek; a német, illetve a zsidó identitás; a hagyományok jelentősége és jelentéktelensége; a vándorlás (kivándorlás?) lehetőségei és veszélyei; a humor szerepe az emberi kapcsolatokban és – talán elsősorban – a család, a mispoche már-már elviselhetetlenül összetartó ereje.

A monológok nagy része is képzelt párbeszéd: levél, e-mail vagy interjú – vagyis a szereplők magukban is szerepet játszanak, soha nincsenek egzisztenci-

A Dohány utcai
seriff – kerekasztal-
beszélgetés Czifrik
Balázssal

ális értelemben véve egyedül, mintha nem adatna meg nekik a lehetőség, hogy önmagukkal szembenézzenek. Ehelyett inkább egymással és egymásért harcolva védik azt a perspektívát, amely felől nézve még a leginkább elviselhető az általuk járt életút.

A nagymama túlélte a holokausztot, színész és párt-aktivista volt a kommunista időkben – lánya, a mama, szemére is veti, hogy nem volt ideje gyereket nevelni. Anyjával ellentétben a második generáció képviselője képtelen már bármiféle lelkesedésre – a lé-

A zsidó
– Artur Patyiga
és Borgula András
beszélgetése

A zsidó
– Lázár, Mucsi

lek az ő számára leginkább a munkahelyi és családi aggodalmakban van jelen. A fiatal lány, Ráhel világot akar látni, szerencsét akar próbálni, de mindenekelőtt menekülni akar a fullasztó milióból, ahol szemrehányások és sértődések mentén derül ki, hogyan reflektálnak mindhárman a helyzetükre, illetve hogy milyen feltétlenül ragaszkodnak mégis egymáshoz.

A darabról feltűnően hiányoznak a férfiak: a nagymama már egyedül nevelte a mamát, aki szintén egyedül (illetve anyjával együtt) nevelte fel iker gyermekeit. Egyikük, a fiú, amint lehetett, kivándorolt (az ő levelei illetve a neki írt e-mailek adják a lány és az anya monológjainak hátterét), a lány, Ráhel a darab nagy részében készülődik illetve el is megy New Yorkba. A mama élettársa, egy Clemens nevű orvos többször is szóba kerül, de úgy tűnik, szakítanak. A nagymama

mintha egy férfi riporternek mesélné el élete történetét, de az illető csak megszólításokban jelenik meg, róla semmit sem tudunk. Megtudjuk viszont, hogy Ráhel nem a férfiak érdeklik – ettől a két idősebb nemből meglehetősen zavarba jön, bármennyire igyekeznek, nem nagyon tudnak ehhez viszonyulni.

Szerencsére mindhárom generációban megvan az egészséges humorérzék, és a képesség, hogy önmagukon is neveljenek – ez az életmentő erőforrás, amivel időszakosan át lehet hidalni a különbségeket. „Leid macht auch lachen” – a szenvedés is megnevetett: ez lehetne Bernard Malamud szerint a jiddis színházak katartikus mottója, és itt, Marianna Salzmann darabjában is ilyesmit tapasztalunk. A nevetés és szenvedés egymásba fordulását jól érzékelteti a Ráhel által elmondott „szakállas vicc”: vidd be a kecskét – vidd ki a kecskét, majd a lány tárgyilagos megjegyzése: „én vagyok a kecske”. A humoron keresztül talán mégis szembe tudnak nézni önmagukkal?

A három generáció női élményein keresztül bemutatott zsidó családörténet az amerikai irodalomban is ismerős: Rebecca Goldstein író és filozófia professzor *Mazel* című regényében éppen egy ilyen hármast nézőpontot figyelhetünk meg. Ott azonban fel sem merül az otthon maradás vagy hazajövetel kérdése, a kelet-európai kulturális örökség csak szimbolikus módon jelenik meg. Itt, a valamikori Kelet-Berlinben (éppúgy, mint Budapesten) a helyhez és a nyelvhez kötődés alaptéma. Úgy tűnik, az *Anyanyelve mamelosch* tautologikus cím egy nyelvi identitásra utal. „Mamelosch” jiddisül azt jelenti: „anyanyelv”, de a három szereplő egyikének sem jiddis az anyanyelve. Ráhel beszél arról, hogy majd New Yorkban jiddisül fog tanulni, ezt a nagymama helyesli, a mama feleslegesnek tartja, de nem derül ki, hogy a családban beszél-e valaki ezen a nyelven. A jiddis szó a címben mégis kiemeli egy fontos tényezőt: mintha létezne egy külön anya-nyelv, amin anyák és lányok tudnak egymással természetes módon beszélni. Mintha ez a nyelv, beszédmód, világhoz való viszonyulás adna a kétségek között mégis egy egységet, valamiféle biztonságot az általános bizonytalanságban. Marianna Salzmann fiatal író nő léte nagyszerűen beszél ezt a nyelvet.

A szintén fiatal fordító, Varsányi Mari természetesen gördülő magyar mondataiban bravúrosan bizonyítja, hogy anyanyelvében éppúgy, mint az anyanyelvben szinte „perfekt”, tökéletes kompetenciával rendelkezik. Andai Györgyi, Kerekes Viktória és Huzella Júlia érzékeny és élethű tolmácsolásában, a fesztivál igazgatója, Borgula András rendezésében a darab valódi színházi élmény, tele meglepő fordulatokkal és olyan pillanatokkal, amelyekben – így vagy úgy – magunkra ismerhetünk.

Kállay G. Katalin

Gantner Ádám

„ZSIDÓNAK LENNI SZEXI”

Kiegészítve az internetes társkeresők posványától, próbáltam kievickélni abból a pöcegödörből, ahová magamnak köszönhetően zuhantam, a normálisnál nagyobb gondolt szexuális étvágyam miatt.

A számtalan egyéjszakás kaland, a lelkemet ért negatív impulzusok tömkelege idővel benyújtották a számlát: lassacskán impotenssé váltam. Szorítóban kiütött öklözőként tántorogtam a neten megismert, szexre kiéhezett, enyhén nimfomán lányok és asszonyok között. Ha tükörbe tekintettem, egy kiégett, öregedő pornósztár ördögi mosolya vicsorgott vissza rám.

Az internetes társkeresők kötelező köreit végig járva, kiüresedett életemben már csak a virtuális világban éreztem biztonságban magam. Fogalmam sem volt a való világ eseményeiről. A távoli régmúlt csajozási szokásai is homályba veszttek. Amnéziás módjára tagadtam meg a múltamat, amikor még ifjú sihederként, baráti társasággal éjszakai szórakozóhelyek garmadáját kerestük fel, lányokkal ismerkedtünk, táncba hívtuk őket, izzadt mancsunkat karszerű derekukon nyugtatva néztünk mélyen a szemükbe, és a vésszen közelédő, következő lépéseken törtük a fejünket.

Letűnt, elveszett, elmúlt kor keserű emlékei.

Megváltásként ért messzi távoli Eszter unokahúgom hívo szava: kísérőnek kért fel saját maga és a nagyon rég nem látott – alig húsz éves kis nimfákról esik itt szó – barátja, Rachele kalauzolásához a pesti éjszakába. Két lány, fiatal kis fruskák, nem mozognak biztonságban a zegzugos éjszakában – nyávofta egy szuszra Eszter, amikor skype-on megkeresett, és inkább parancsolta, mind kérte, hogy szegődjek melléjük útítársul az elkövetkező szombatra.

– Remek programban lesz részed! – fuvolázta a számító kis dög, a kamerába pózolva, sejtelmes domborulataival jól lakatva kocányon logó szeméimet. Buta öregedő ember kéjes vigyora köszönt vissza a kamerába nézve, amikor Eszter egy gombnyomással véget vetett ingyenes szoftpornós nézelődésemnek.

Rachele amerikai egyetemen költötte a szülei temérdek pénzét, ritkán járt haza a *Balkánra*, csepegtetett részinformációkat Eszter, állítólagos legjobb barátjánőjéről. Rachele most is csak a távoli homályba vesző – még mindig alig húsz évesekről beszélék – feledhetetlen régmúlt nyarait kívánja át és újra élni Budapesten, aminek elengedhetetlen része szerintük egy autentikus budapesti romkocsma túra.

Enyhén sznobul hangzott, hogy az alig húsz éves kis csajok turistát játszanak a saját hazájukban. Más világ! – konstataáltam magamban az idő feltartozhatatlan múlását.

Kedvenc közösségi portálon mindkét fruskát jól berögözött, rutinos mozdulatokkal lecekkoltam, mégis tudtam, mire számíthatok, mennyibe fog fájni az este, és vajon gardróbom felső (ritkán használt), vagy középső (agyonhasznált) polcáról válasszam a vasárnapi ruhámat, és kiegészítőimet.

Eszter – a családi legendárium és az anekdotázást kedvelő, hordóhasú, évtizedek óta aszexuális életet élő nagybácsim elmondása szerint: a dög – már kamaszkorában elkezdett a család őszülő haláltékú házi orvosával. A szexuálisan túlfűtött süldő lány felajánlkozása egy félrelépő párocskák körében meglehetősen népszerű, diszkréciójáról hírhedt panzióban lepedőszaggató pásztorórákba torkollott, s a doki praxisába, illetve a házasságába került. Legnagyobb pechére Eszter édesapja, az én másodnagybátyám, ugyanannak a panzióknak élvezte heti rendszerességgel a vendégszeretétét, ahol a saját lánya korú – na, jó, Uncle Tom azért megvárta, hogy a kiszemeltjei betöltsék legalább a nagykorúságukat – pénzéhes diáklányokkal csalta a már évek óta Prozacon tengődő másodnagyénémet.

Az összes doki és Eszter unokahúgom legnagyobb pechére, Tamás bácsi kedvenc szobája mellé szólt a beutalójuk. A többi el lehet képzelni. Tény, Eszter hirtelenjében Izraelben találta magát – Eszter már kiskorától fogva, jól bírta az héber nyelvet – egy herzliai középiskolában maturált sikeresen. Idővel, megunva az önkéntes száműzetését, Eszter, hosszas rimánkodás, és gyaníthatóan Tamás nagybátyám

Szorítóban
kiütött
öklöző

erőszakos zsarolásának követően tért vissza, hogy a nyájtól eltévelygett kis báránként hazai pályán kezdje meg felsőfokú tanulmányait.

Eszter az egyetemisták megszokott, léha életét élte: a legtöbb profjával lefeküdt. Szülei elmondása szerint, Eszter kitartott az ezüstróka korosztály mellett, partnereit az évgyűrűik, és az autójuk márkái szerint választotta, immár legálisan. Alig huszonevesen, került a saját korosztályát, romkocsmák helyett, golf-vitorlás klubokban mulatta az időt, deresedő halántékú partnerei kéjes társaságában.

Racheléről többet nem tudtam, csak a fotói alapján állítottam össze a virtuális és valósnak hitt önéletrajzát és a jól megszokott, kötelező stációit, amit végigjárhatott eddigi nyúlfarknyi élete során: Újlipótváros, Bálint-ház, Szarvasi tábor, Lauder, Taglit. Saját szexualitását későn felfedező, pironkodó, betegesen sápadag, fekete hajú, nyakában lehet finom aranyláncon fityegő Dávid csillagot hordó, rémes csúfolással teli kamaszkort maga után hagyó, egyre szenvedélyesebbé váló zsidó lány. Aki prefelnőtt korba érve, Ereben járva, végre magára lel, és egy összenőtt szemöldökű, hátul kőműves dekoltázst kivillantó, szőrös vállú hátú izraeli harcos szabréval átéli az első csodát, majd az azt követő csalódást is. Kiábrándulva Júdea oroszlánjaiból, érthetetlen okok miatt, közép-európai gettózsídók, jesivabóherek mellett teszi le a voksát, és kufircol füvel-fával – lényeg, hogy kipát hordjon. Külföldi, jó hírű egyetem, megszeretem Magyarország, picsáskodás – a szokásos.

Túl magasra tették fel nekem a lécet a kishableányok.

Az esélytelenek nyugalmával készültem az estére, és húztam wesko-csizmát a kirojtosodott farmeremhez. Imádtam tahón felöltözni.

Eszter ugyan rokon lány, de túl távoli ahhoz, hogy, bármiféle lelkiismeret-furdalást érezzek, ha történetesen, felajánlkozna, de ugyan miért tenné? Nem funkcionálók házirovosként, szűrkeségbe sem borult még a megmaradt tolam, ráadásul bicajjal rovom a pesti flasztert. Rachele nyavalygásaitól, fikázásaitól, „ez de gáz, na meg ez, és itt Magyarországon semmi sem jó” kifakadásaitól meg már jó előre fáztam.

A Király utca közepén, a Gozsdu-udvar előtt fékezett le a lányokat szállító taxi, miközben én a piros bicajomnak támaszkodva, wesko-csizmámban pompázva vártam a kis süldőkre. Röhejes látványt nyújthattam, aminek puszkolódást követően, kíméletlenül hangot is adtak az alig nagykorúak.

Négy puszi lesz, a ma este hozadéka!? – prognosztizáltam, enyhe pedofil hajlamaimat nehézkesen kordába tartva, megjárta sremeimet a kiöltözött kis fruskákon. Ahogy a pilóta kék szemükkel a szemembe néztek, éreztem a teljes csüggedést, és reménytelenséget, ami átfutott a testemen.

Külföldi fiatalok hordáira leszünk figyelmesek, akik csapatostul veszik be magukat éjszakánként a volt zsidó-

negyed macskaköves utcáiba, lármázva, egymásba karolva, danolászva, a gyarmatosítók magabiztosságával járnak ki-be, kocsmáról-kocsmára, és hágnak nyakára a bőséges szülői apanázsuknak.

A fura nevű Mika Tivadarban kezdjük az estét, ami mulató és nem autentikus romkocsmá. Halványan derengenek az erőltetett és modorosnak tűnő romkocsmá nevek – igaz, fantáziadúsabb kocsmanevet magam sem tudnék kiötlölni –: Szimpla, Ellátó, Kuplung. Még fiatal az este, a bemelegítő köröket fogyasztva, a bárpulthoz közel foglalunk helyet, ami teret enged a nézelődésnek, hogy alaposabban szemügyre vegyem Mika Tivadar sokat látott népét.

Hörpintés közben kedvenc unaloműző játékomhoz nyúlok: arcokról, mimikákból próbálom kitalálni, számomra ismeretlen emberek vallási hovatartozását, ergo: hogy az adott helyen, rajtam kívül ki lehet még zsidó. Remek játék, magamban már tökélyre fejlesztettem, a szabályait is csak én ismerem. A megoldásokat nem vehetem biztosra, de úgy ránézésre, jobbára, a megérzéseim igaznak bizonyulnak.

De itt a Mika Tivadarban egyelőre sehol egy zsidó, rajtuk kívül. De még egy fél zsidót sem látni. Egy még távolabbi, keményvonalas unokánővérem jut eszembe, aki anno, ódákat zengett egy Sirály nevezetű helyről, ahol kis zsidócskák adtak estéről estére randevút egymásnak. Értsd: az ortodoxiára hajazó zsidók gyülekezőhelye volt. Többször is invitált a maguk közé, de már akkor is hadilábon álltam velük.

Mellettem a pultnál, lányaim a mobil korszak legidegesítőbb szokását gyakorolják: a rögtön-a-tükörben fényképezem-magam-a-telefonommal, mert irtózatossá proli vagyok, s okos telefonjuk segítségével az ingyenes netre csatlakozva, mindenképpen készletet érzek, hogy megosszák a nagyérdeművel a facebookon tartózkodási helyüket. Fél szemüket folyamatosan a telefonjukon nyugtatják, közben egymással halkán, unottan cseverésznek a semmőről.

Láthatóan másra számítottak. Sehol egy elfoglalt, aládúcolt gangos ház, sehol a raszta hajú biciklifutárok, kiöregedett alternatívok, őszülő hajú leszbikus párok, olcsón mért vörös löre, zsidócskák.

Semmi. Csupa gój, egy frissiben renovált épületben.

Megunva a nézelődést és a semmit tevést, Mika Tivadar utcájában az Ellátó kertben verünk inkább tanyát. Helyben vagyunk! Pont, amire számítottam: csupa félnótás, vékonypéznű fura alak, rongyoknak látszó, de márkás cucokban pompázó, egyen-személyiségű – „haragban vagyok a világgal, mert túl jó dolgomban már nem tudok mit kezdeni magammal” – észosztogató lázadók. Lányok jobb kedvre derülnek – végre hazatértek.

A balek szerepét betöltve, fizetem folyamatosan a ceppet, a lányok körtelöznek, én az ifjúságomat megidéző vörösboros kólák tömkelegét döntöm magamba. Eszter többen is ismerősként üdvözlik, hívják maguk közé az év-

Kufircolt
füvel-fával

folyamtársai, akiket eddig szóra sem méltatott. Eszter Rahelét maga után húzva mond igent a hívó szóra, kisfickek nyálukat csorgatva vetik magukat a friss húskra.

Magamfajta, csajozástól megcsömörlött öregedő lúzer, hamar feltérképezi a terepet, és a már *kész* leosztást. Magányosoknak nem pálya egy romkocsmá. Csajozás kizárva, hiszen nehéz *beszivarogni* egy zárt társaságba. A romkocsmá népe nehezen fogadja be az egyedülállókat, csellengőket. Kiveti magából a *vadászokat*. Párban, csoportba verődve érdemes romkocsmázní.

Egy harmincas, nagyfenekű lány próbálja megmászni a mellettem lévő bárszéket, nehézkesen, szuszogva fészkelődik, amíg végre elrendezi magát és a testét a vészesen imbolygó fa tákolmányon.

„Zsidónak lenni trendi” – áll a kítűzőjén nagyképpően a legújabb cionista irányzat.

Ő a várakozást, én a szokásos helyszín- és esettanulmányaimat megunván, elegyedünk szóba egymással.

– Egy zsidó internetes társskeresőről vagyok itt sokadjárja. Szokásos vak randim, egy szokásos romkocsmában, nyilván egy szokásos idiótával – pesszimizásodik Zsófia az est kimenetelét illetően. – Az ő ötlete volt, hogy kirakjam magamra ezt a kítűzőt! Állítólag erről fog megismerni a nagy tömegben, mintha még nem bámulta volna elégszer a fényképeimet az adatlapomon – folytatja Zsófia lemondóan. – Nem könnyű manapság egy épkezláb zsidó pasit leakasztani. Két típus van – osztja feketére és fehérre a világot Zsófia. – Az egyik: aki még harminc évesen is az any-

jával lakik, szorongó, mániásdepressziós, és csak a holokauszt foglalkoztatja. A másik, aki a legyet is röptében, csapongó, betegesen hazudozó szélhámos, képtelen a megállapodásra. Sajnos a köztessel, ha ugyan létezik ez a típus, nekem még nem akadt szerencsém – Zsófia lassan, kérdően rám emeli gesztenyebarna, kutyahűségéről árulkodó, szelíd tekintetét.

– Te melyik típus vagy? – kérdi. Nyilván nem vette észre wesko-csizmámat, és nem tud a kocsmá előtt kikötött bicajomról sem.

Na, a négy puszínál mégiscsak többre van kilátás ma este! Sutba dobva Esztert és Rahelet, akik megunva Eszter rájuk vetődő kispénzü évfolyamtársait, egy nagyhangú spanyol társaság központjában találják magukat. A latinok folyamatosan kéri ki az újabb köröket, feltett szándékukban állhat a lányok ágyba cipélése. Az Ellátó előtt, rám hűségesen várakozó piros bringámat megtagadva ölelkezünk össze először Zsófiával, és folytatjuk immár együtt, egyre bujábbá váló romkocsmá túránkat. Zsófit idővel megszabadítom stigmatizáló kítűzőjétől, hiszen netes partnere nem mutatkozott, és a csizmámról is elragadtatással beszélt.

„Eszter, hagyd a latinokat, nem is zsidók! Márpedig zsidónak lenni szexi!” – plagizálok valami szlogent és pötyögöm Eszternek az elbocsátó szép üzenetet a telefonomba, miközben vágyakozva nézem a rám várakozó Júdea lányának erőtlől és vágytól duzzadó, meggyipiros ajkát.

Gantner Ádám *A siksze c. könyv szerzője.*

Csapongó,
betegesen
hazudozó
szélhámos

GONDOLAT ÉS KÉP

Turi Timea: *Jönnek az összes férfiak*,

Uri Asaf: *A jeruzsálemi erdő.*

Kalligram kiadó, 2012

Minkét kötet a hagyományos költészetfelfogástól eltérően teremti meg a líra önazonosságát. Turi Timea az értekező beszéd, Uri Asaf a képzőművészet felől újítja meg a hagyományos lírafogalmat.

Turi Timea könyvének címe akár sikamlós párkapcsolati témákat sejdíthet, de szerelmek nincsenek konkretizálva. Leheletfinom esszé-versek utalnak rájuk, nem

tudni, érzékiek voltak-e, vagy teljesen plátóiak, netán fiktív szerelmek. A vonzalom a tudatban ölt alakot, illetve nem válik plasztikkussá, csak egy-két tárgyas részlet utal rá, nagyon közvetetten. Nincsenek erotikus leírások, párkapcsolati lelkiélet. Nagyon intenzíven személyes, konkrét, materiális témáról a legteljesebb elvontsággal, szellemi egyetemességre

törekvően ír. A test nem a szexualitást jelenti, hanem egy-két biológiai estlegességre korlátozódik, például hegek, borosta, talp. A cselekvések elvesztik konkrét

gyakorlati szerepüket. Retorikailag: nincsenek ígérő, befolyásoló, vagy cselekvést előidéző megszólalások, mindegyik mondat megállapító, leíró jellegű.

Hogy történetük nem volt, meglepőbb.
 Miért volt annyi naplóm, történesek valódi hiányát
 helyettesítő
 elbeszélés? Mindez arra figyelmeztet, bárhogy félek
 kimondani:
 a testük volt a történetük,
 ezért hiányzott mindkettő, az egyik hiányból
 következett másik.
 Nem maradt más, mint a sejtés, az utalás,
 a helyettesítés: szavak.
 És a figyelem. Ami nem adott semmit,
 mert felszámolta,
 amire irányult: a testet és a történetet.

(Test és történet)

Az alkotónak nincs köze saját élettörténetéhez. Az elbeszélhetőség problémája tehát a valóságnak megfelelő meghatározhatatlansága. Turi Tímea nem akar szövegirodalmat írni, amely szerint bármely megnevezés referenciális bizonytalansága az oka annak, hogy egyáltalán történetek születhetnek. Turi Tímea a nyelvi-poétikai dilemmát úgy dolgozza fel, hogy kilép az elbeszélő tartományból, s az önprezentáció lírai beszédhelyzetében fejezi ki az elbeszélhetőség fel nem oldható nehézségeit.

„A nyelv előtti gondolat az arc” – írja Turi Tímea Szavak című költeményében. A gondolat az „alapvető kód, a meghatározó médium”, a nyelvet a gondolat határozza meg, és a kép is a gondolatban van. Az akkurátus levezetések modalitása nem a tárgyiasság, hanem a logosz elvontsága felé irányítja a versbeszédet. Az ember (élet)története hozza létre magát az ént, de épp itt kerül törésbe az autentikus az inautentikussal. A hiteles értelem nem kimondható, a mondott csupán nem érvényes lehet, illetve, ha mégis érvényes, nem tud integrálódni a szubjektumba.

A bökkenő

csak az, hogy mindezek után számolnunk
 kell egy szomorú tanulság kísértésével:
 hogy a történetünkhöz mi magunknak nincsen
 közünk. És hogy voltaképpen ez lenne a mi
 otthonunk: a saját magunk és a történetünk
 közötti belakhatatlan rés.

(A bökkenő)

A spekulatív gondolkodás és az én létkimondásának határát feszegeti a kötet. Visszatérő kulcsfogalmak: a szépség, a hazugság. Az esztétizmus filozófiája derenghet fel szemléleti alapként, de itt is definiálhatatlannak, csak megközelíthetőnek tartja a lírai én a hasadásszerűen levált autentikust.

Csak abban vagy biztos,
 hogy a szépségnek semmi köze nincs ahhoz,
 aki hordozza. Ezért, mint a történet, olyan.

(Ennek a szépségnek)

*

Uri Asaf köteté nem az értekező gondolatiság, hanem a képiség nyelvi közegében alkot esztétikai viszonyulást. A rövid formák gnómaszerűvé teszik a költeményeket. Itt nem a hasonlat jellemző, de nem is a klasszikus értelemben vett metafora. A mindig inkább közelképek asszociatív sora egy totális, időtlenül egyetemes háttér jelzései. De nem a platóni ideatan, hanem az ősbibliai hit értelmében. A zsidó hagyományhoz kötődő költeményeket olvashatunk. Nem intézményhez kötött ígéhirdetesként is olvashatjuk őket. A szakralitást verscímeik is jelzik: Epifánia, Ruth, Lea. Exilicum. A képköltés hermetikus jellegű, olykor szinte celebrális hatást kelt. Nem a hétköznapi látványok ábrázolása, hanem a szakrális aura érzékeltetése a célja a költőnek. A hermetikus képek fellazított megformálásának poétikája hasonló akár Pilinszky Szálkák-verseihez. A kihagyásos jellegű képstruktúra rendkívül megnö-

veli a befogadó jelentésalkotás lehetőségeit. Ily módon a hétköznapi képek is enigmatikussá válnak. A költői képek akkor a legsikerültebbek, ha a vizualitás megtartott erőssége oly módon szóval meg – immár a nyelv közegében –, hogy a képet már nem lefesteni,

csak kimondani lehet, de a színek atmoszférája ugyanolyan erős marad a nyelvben, mint a vizuális művészetben. Tájékérszletet jelző szó mitoszi vagy elvont szó mellé kerül egy versmondatban, vagy egymást követő mondatok kerülnek hasonló helyzetbe. Nem utolsósorban az érzéketeket a nyelvben összekötő szinesztézia retorikai alakzata segít ebben. „A fehér csönd tiszta és íható, / a mélység közel van, és az emberi végzet / szóval is kimondható.” (A teremtés négy színe) „A szavahihető fény feljön az arcodra, és lassan elborít./ Alulról fölfelé halad, mint a felkelő nap.” (Szavahihető fény)

„A jeruzsálemi erdő verseiben javarészt egy bizonyos kísérő beszél hozzám, aki inkognitóban marad” – írja a szerző a fülszövegben. Tehát persona beszél a műben. A lírai én távolított lesz, közvetetté válik. Nem a naplószerűség, hanem a szakrális hagyomány hordozója lesz a lírai én, inkább grammatikailag, mintsem pszichológiailag értelmezhetően. Összefoglalva, úgy vélem, a későmodern költészet hagyományának megújítva fenntartó, értékes kötetét olvashatjuk a szerzőktől, Turi Tímeától és Uri Asaf-tól.

Payer Imre